

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

Jonáš Kreisinger

Migrační krize a nacionalismus

Migration crisis and nationalism

Praha 2017

Vedoucí práce: Mgr. Petr Lupač, Ph.D.

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Petru Lupačovi, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 5. 2017

.....

Jonáš Kreisinger

Klíčová slova:

migrace, nacionalismus, diskurs, ideologie, identita

Keywords:

migration, nationalism, discourse, ideology, identity

Abstrakt:

Cílem této práce bylo zmapovat mediální diskurs týkající se migrační krize z hlediska nacionalismu. Nacionalismus je v práci chápán jako ideologie. Nacionalismus se však projevuje také jako národní identita. Ideologie je konceptualizována v práci podle Althussera. Ve výzkumu byla použita metodou diskursivní analýza. Byla analyzována data ze začátku září 2015 ze tří médií – Blesk, MF Dnes a Právo. Výzkum ukázal, že nacionalismus je důležitou součástí pro definici toho, co je nazýváno migrační krizí. Nacionalismus se v tomto diskursu projevuje jednak ve vnímání uprchlíků samotných, dále v rozdílných národních identitách, které reprezentují různé názory na migrační krizi a také ve vztahu k mezinárodní koordinaci řešení migrační krize - v tomto případě Evropské Unii. Migrační krize představuje krizi pro národ. Jedná se o způsob, kterým se nacionalismus reprodukuje jako ideologie.

Abstract:

The goal of this paper is to explore media discourse on migration crisis from the perspective of nationalism studies. Nationalism is here understood as an ideology. Nationalism manifests itself as national identity. Ideology is conceptualized in the paper according to the theory of Althusser. As a research method was used discourse analysis. The analyzed data are from the first half of September 2015. The research shows that nationalism is a crucial term to describe the situation that is called migration crisis. Nationalism is shown in the perception of migrants, in two national identities according to opinion on migration crisis and also in a relationship to international coordination of solving migration crisis - in this case the EU. Migration crisis is a crisis for the nation to be solved. Migration crisis is a way how nationalism reproduces itself as an ideology.

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Teoretická část.....	9
2. 1 Dosavadní zkoumání migrační krize	9
2. 1. 1 Uprchlické tábory jako symbol uprchlické krize.....	9
2. 1. 2 Migrační krize a národní stát	9
2. 1. 3 Dosavadní zkoumání reprezentace "migrační krize" v mediálním diskursu	10
2. 2 Ideologie a diskurs.....	13
2. 2. 1 Základna, nadstavba a hegemonie	13
2. 2. 2 Althusserova teorie ideologie.....	14
2. 2. 3 Diskurs, ideologie a média	16
2. 3 Nacionalismus a národ	18
2. 3. 1 Kulturní národ a představovaná společenství.....	18
2. 3. 2 Banální nacionalismus.....	20
2. 3. 3 Národní identity.....	21
2. 3. 4 Nacionalismus jako ideologie.....	22
2. 3. 5 Rasismus a ekonomické zájmy.....	23
2. 3. 6 Metodologický nacionalismus.....	24
2. 3. 7 Specifika českých národních identit.....	25
3 Výzkumná část	27
3. 1 Diskursivní analýza	27
3. 2 Sběr dat a metoda analýzy.....	29
3. 2. 1 Metoda analýzy a popis dat	29
3. 3 Analýza diskursu	32
3. 3. 1 Hrubý popis diskursu.....	32
3. 3. 2 Aktéři, symboly, a objekty diskursu.....	32
3. 3. 3 Konflikty zobrazené v diskursu.....	38
3. 3. 4 Konstrukce identit v rámci diskursu.....	41
3. 3. 5 Odlišnosti a zvláštnosti v diskursu	44
3. 3. 6 Diskuse	46
4 Závěr.....	49
5 Seznam použité literatury	50

1 Úvod

Migrační krize¹ je významným tématem jak pro veřejnost, tak pro sociologii. Sociálněvědní výzkumy, které se týkají migrační krize, lze rozdělit na dvě základní skupiny. V první skupině, do níž patří zpravidla kvantitativní výzkumy, se pojem migrační krize neproblematizuje a je nekriticky přijímán. Druhá skupina výzkumů je specifická zkoumáním sociální funkce a významů pojmu "migrační krize"².

Neexistují přesně určené materiální podmínky, které by bylo možné exaktně nazvat migrační krizí. Krize je příkladem definice situace: je-li situace vnímána jako skutečná, je skutečná ve svých důsledcích (Thomas & Thomas, 1928). Existuje objektivně daná situace, které získává ve společnosti určitý název a s tím i určitý význam. Tento význam a název musí být předmětem sociologického výzkumu. Přístup, který tento název pouze přejímá a nezkoumá předpoklady jeho vzniku, nemůže plně vysvětlit společenské důsledky používání tohoto pojmu. "Migrační krizi" chci zkoumat jako součást veřejného a hegemonního diskursu. Budu zkoumat význam a konstrukci samotného pojmu "migrační krize".

Zkoumání významu "migrační krize" je významné nejen z hlediska vědeckého pokroku, ale i pro jeho praktické použití. Výzkumy migrace se snaží pochopit procesy, které se dějí ve společnosti při velkém pohybu obyvatel. Proto je nutné zkoumat, co je na této situaci chápáno jako krize. Pochopení významu "migrační krize" umožní dále studovat a detailněji chápat politické procesy a dynamiku sociálních změn, kterými současná evropská společnost prochází.

Cílem této práce je prozkoumat obsahy a významy pojmu "migrační krize" v veřejném diskursu (pojem diskurs je definován níže) v září 2015. Tato práce by měla odhalit, jaké ideologické a sociální významy jsou v "migrační krizi" skryty a jak se formují významy tohoto pojmu. Jako metodu zpracování své práce jsem si vybral kritickou diskursivní analýzu. Ta se kvůli mnoha faktorům, jež jsou níže popsány, nejvíce blíží cílům práce. Analyzovány budou novinové články z určeného období. Tento výzkum tak bude navazovat především na výzkum sociálních antropologů, kteří se zabývali funkcí "migrační krize" v národním státě (Kallius, Monterescu, & Rajaram, 2016). Na základě znalosti

---

¹ Pojmy "migrační krize" a "uprchlická krize" chápu jako zaměnitelné. Rozdíly mezi uprchlíkem a migrantem jsou sice z hlediska práva významné, ale nejsou významné z hlediska veřejného diskursu, kde tyto pojmy splývají (srov. Kallius, Monterescu, & Rajaram, 2016).

² Nadále budu používat uvozovky, jedná-li se o odkaz na pojem "migrační krize" jako obsah diskursu a bez uvozovek, jedná-li se o aktuální událost, či proces.

vztahu migrační krize a národního státu, je možné zkoumat vztah migrační krize a nacionalismu. Z této perspektivy vyplývají 3 výzkumné otázky:

1. V jakých souvislostech se formuje termín "uprchlická krize"?
2. Jakou roli hraje nacionalismus v tomto diskursu ve vztahu k "uprchlické krizi"?
3. Může se národ reprodukovat skrze pojem "uprchlická krize"?

Moje práce je rozdělená na dvě části. V první, teoretické části bych se pokusil vysvětlit teoretická východiska své práce a objasnit použití centrálních pojmů, jako jsou ideologie, diskurs, hegemonie, nacionalismus a národ. Ve druhé části detailně popisuji postup, sběr dat a výsledky samotného výzkumu. Na závěr celý výzkum shrnuji a stručně zhodnotím.

2 Teoretická část

2. 1 Dosavadní zkoumání migrační krize

2. 1. 1 Uprchlíkové tábory jako symbol uprchlické krize

Migrace je jev, který se vyskytoval po celé dějiny lidstva a ve všech částech světa. Je proto na místě se ptát, jak se z migrace stává "migrační krize". Mnoho výzkumníků tvrdí, že se migrace z Blízkého Východu a severní Afriky jen tak nezastaví (de Haas & Sigona, 2012). Stejně tak považují za nepravděpodobné, že by se většina obyvatelstva severní Afriky a Blízkého Východu přesunula do Evropy (tamt.).

Dunn ukazuje, že to, co je nazýváno uprchlickou krizí, je reprezentováno zejména uprchlickými tábory (2015). Uprchlíkové tábory jsou podle ní velmi často považovány za dočasné řešení krize, protože jako permanentní řešení nejsou výhodné pro žádného z aktérů. Uprchlíci samotní v nich zůstat nechtějí. Zároveň však nelze předpokládat, že by uprchlické tábory mohly prostě někam zmizet. Některé jsou proto podle Dunn již projektovány na dlouhou dobu, avšak vždy s myšlenkou na jejich destrukci. Zrušení táborů integrací uprchlíků do společnosti komplikují mimo jiné i zákony, které opravňují žadatele o azyl pracovat až po určité době.³ Do budoucna se tak vytváří takřka neřešitelné problémy. Proto Dunn tvrdí, že uprchlické tábory jako symbol migrační krize tu zůstanou na velmi dlouho.

2. 1. 2 Migrační krize a národní stát

Zkoumání vztahu migrační krize a státu lze sledovat ve dvou směrech. Jedná se zejména o výzkumy a texty etnologa Rajarama a jeho týmu. Druhým směrem, který se snaží vysvětlit "migrační krizi" je sekuritizační teorie. Jedná se o teorii v oboru mezinárodních vztahů, která se snaží objasnit vztah krize, státu a zvyšujících se výdajů na bezpečnostní složky. Sekuritizaci se budu zabývat v další podkapitole.

Rajaram (2004) vymezuje národní stát jako organizační formaci na určitém území. Skrze takové teritoriální vymezení státu jsou vytvářeny meze politiky, morálky a identity. Takto vymezené teritorium je jedním z hlavních zdrojů identity. Zkoumání uprchlíků a uprchlické krize je nutné dělat s vědomím toho, že jazyk není neutrální půda, ale z principu vytváří hodnotící a hierarchické kategorie. Podle Rajarama je třeba přistupovat k teritoriálně vymezeným identitám kriticky a rušivým (*disruptive*) psaním se snažit porozumět tomu, jak jazyk konstituuje realitu.

Během krize se Kallius, Monterescu, & Rajaram (2016) zúčastnili pomoci uprchlíkům na budapešťském nádraží Keleti a během toho prováděli etnografický výzkum. Tuto situaci pak popsali

---

³ Příkladem je Německo, které umožňuje podat žadatelům o azyl žádost o povolení pracovat nejprve po 3 měsících po podání žádosti o azyl. (*Wie bekomme ich eine Arbeitserlaubnis*, 2014)

jako imobilizaci. Imobilizace je situace, kdy je pomocí státu a teritoriálního jazyka vytvářena nová realita, která je z principu neřešitelná. Kvůli imigračním pravidlům nebylo možné, aby uprchlíci opustili Maďarsko. To jim nebylo sděleno, ale zároveň jim bylo umožněno, aby si koupili nevratné lístky. To vedlo k tomu, že se ocitli bez prostředků. Ocitli se tak na nádraží, ze kterého se nemohli dostat pryč. Ze strany úřadů neexistovala snaha je integrovat na území Maďarska. Naopak vláda jim skrze kampaň⁴ dáváno najevo, že tu nejsou vítáni. Finanční problémy uprchlíků vedly k závislosti na vertikální humanitární pomoci. Tato situace se sama reprodukuje a zároveň vytváří obraz o uprchlících jako krizi, problému a posléze o uprchlících jako o kriminálních živlech. Ukazuje se, že národní stát tuto "krizi" cíleně neřeší, ale vytváří a legitimizuje se skrze ni. "Deklarace situace jako "krizové" vyvolává potenciální přítomnost deviantní skupiny a umožňuje státu efektivně produkovat sebe sama jako nápravného aktéra" (Kallius, Monterescu, & Rajaram, 2016, 33).

Rajaram (2002) pomocí studia reprezentace uprchlíků v materiálech humanitárních organizací ukazuje, že z této perspektivy se humanitární organizace podílí na upevnění obrazu uprchlíka jako objektu a ne subjektu a tím i na jejich homogenizaci. Zobrazují uprchlíky jako jednolitou masu chudáků bez teritorialized domova. Upírají tím uprchlíkům individuální identitu. Rozpor této identity s reálnou situací uprchlíků vede ke štvavé kampani proti uprchlíkům samotným. Jako příklad lze uvést fakt, že uprchlíci používali drahé smartphony a zároveň o nich bylo referováno jako o chudácích. Vytváří se tím obraz uprchlíků jako určitý protiklad proti domácí společnosti a zaniká tam vnitřní diverzita uprchlické identity. Podle Rajarama zobrazují humanitární organizace uprchlíky ve snaze získat pro ně sympatie ve společnosti jako lidi s vysokým morálním standardem. I tato idealizace uprchlíků vytváří podklad pro argumentaci a použití kolektivní viny, která byla aplikována například po kolínských silvestrovských útocích "uprchlíků".

2. 1. 3 Dosavadní zkoumání reprezentace "migrační krize" v mediálním diskursu

Kaleta aplikoval sekuritizační teorii na diskurs sekuritizačních aktérů o "uprchlické krizi" v Itálii. Kaleta používá sekuritizační teorii podle Kodaňské školy. Kodaňská škola je jedním ze směrů sekuritizační teorie a spadá do oboru mezinárodních vztahů. Sekuritizační teorie se zabývá tím, jak se témata stávají předmětem diskuse o bezpečnosti a jak se jimi zabývá stát (Wæver, 1995). Podle Kodaňské školy se migrace stává bezpečnostním tématem, když ji sekuritizační aktér označí pomocí řečového aktu za hrozbu. Bezpečnost je podle Wævera forma sociální praxe a úloha diskursu. Sekuritizačním aktérem může být vláda, byrokratický aparát nebo významný politik.

Kaleta (2015) se zabývá migrační krizí jako součástí diskursu sekuritizačních aktérů. Sekuritizačními aktéry jsou v jeho případě členové Berlusconiho vlády z roku 2011. Kaleta používá

---

⁴ Jedná se o onu kampaň, kdy byly na billboardech odrazující nápisy pro uprchlíky v maďarštině. Jedná se samozřejmě o politický diskurs určený pro Maďary, který slouží k legitimizaci politiky vlády.

kvalitativně interpretativní metodu. Jako pomocnou metodu používá analýzu diskursu. Podařilo se mu identifikovat tři narativy týkající se uprchlické krize - kriminalizační, alarmistický a trpitelský.

Kriminalizační narativ podle Kalety (2015) vnímal uprchlickou krizi v kontextu válečných konfliktů v severní Africe. Uprchlická krize byla tak zdrojem nebezpečí, protože kvůli nestabilitě režimu uprchlo z vězení množství vězňů, kteří se dostávají společně s uprchlíky do Evropy. Emigrace byla v diskursu identifikována jako kriminální nástroj. Alarmistický narativ se zabýval počty lidí, kteří můžou do Evropy přijít. Odhady byly postupně zvyšovány až skončily na podle Kalety absurdních 10 milionech. Trpitelský narativ členů Berlusconiho vlády se snažil prezentovat situaci tak, že za situaci má odpovědnost převzít celá Evropská unie, nikoliv pouze státy, které jsou na její hranici. Tématem trpitelského narativu byly náklady na uprchlíky. Diskurs se tak přesunul do supranacionální oblasti. Cílem těchto narativů bylo legitimizovat nástroje použité vládou. Kaleta tvrdí, že diskurs sekuritizačních aktérů byl jedním z prvních spojení migrace a bezpečnosti.

V Německu zkoumala narativ "migrační krize" v mediálním diskursu Herrmannová (2016). Použitou metodou bylo *porozumění scéně*, což je metoda vytvořená sociálním psychologem Alfredem Lorenzem. Tato metoda vychází z hermeneutiky. Analyzovaným vzorkem byly večerní zprávy (Tagesschau) v německé veřejnoprávní televizi. Média podle Herrmannové vytváří to, co si lidé o "uprchlické krizi" myslí. Narativ zobrazuje zejména možnost nebezpečí a násilí pro Němce. Uprchlíci jsou reprezentováni jako masa, číslo a objekt. Součástí tohoto narativu je absence perspektivy samotných uprchlíků. Merkelová je v německém diskursu chápána jako viník celé nežádoucí situace. V diskursu lze identifikovat dva směry. Jeden směr uvádí "migrační krizi" jako nekončící proud, představující problém pro celý národ. Druhý směr je ekonomický a sociální. Herrmannová ho nazývá po známých slovech Merkelové: *Wir schaffen das*.⁵

Uprchlíci představují v tomto diskursu podle Herrmannové (2016) v obou směrech něco, co napadá řád a pokoj německé společnosti. Herrmannová analyzuje narativy jako zjednodušující a zároveň upozorňuje, že se i Merkelová podílí na tomto narativu. Přičemž tento "narativ do hezkého počasí", jak ho Herrmannová popisuje, není udržitelný, protože situace může vypadat daleko hůř, než vypadá teď. Herrmannová ukazuje, že "dobrý" narativ Merkelové není v principiálním rozporu s tím "špatným". Rozdíl mezi narativy spočívá podle ní spíš v tom, kolik uprchlíků představuje pro nebezpečí pro každý z obou narativů.

Mediálním pokrytím uprchlické krize se zabýval tým Masarykovy univerzity. Tkaczyk, Pospěch a Macek (2015) se zabývali tím, jak je o uprchlické krizi referováno, jací aktéři se podílejí na konstrukci tohoto pojmu apod. Ve výzkumu bylo analyzováno 507 příspěvků z období mezi 3. 4. 2015 a 30. 9. 2015. Jednalo se o příspěvky z pořadů Události na ČT a Televizní noviny na televizi NOVA.

---

⁵ Zvládneme to.

Obě zmíněná média, bez ohledu na rozdíly v účelu jejich fungování (veřejnoprávní a soukromé médium), představovala podle Tkaczyka, Pospěcha a Macka (2015) uprchlíky zejména jako administrativní a bezpečnostní problém. Velmi probíraným tématem byly kvóty. Zpravodajství se týkalo zejména situace v České republice až poté situace v zahraničí. Téma humanitární pomoci nebylo ve zpravodajství příliš často zmiňováno. Nejvíce vytiženými aktéry, kteří byli do médií zvaní jako odborníci, byli představitelé bezpečnostních složek a politici. Velmi málo bylo vědců zabývajících se migrací a integrací. Uprchlíků promluvílo ve vysílání nad očekávání hodně, ale jednalo se zejména o kusé a nepřekládané výroky. Zároveň se jednalo zejména o muže.

Příčiny krize nebyly příliš frekventovaným tématem (tamt.). Většinou byly prezentovány jako útěk před ohrožením na životě. Návrhy na řešení krize byly bezpečnostně-administrativního rázu a výrazně krátkodobého charakteru, což koresponduje s tím, jak je tento problém chápán. Nejčastěji navrhovaným řešením bylo posílení ochrany hranic.

Samotní uprchlíci byli prezentováni v termínech problému a nutnosti aktivity ze strany reprezentantů státu (tamt.). Uprchlíci byli ve velké míře (ve 24% příspěvků na ČT a v 37% příspěvků na NOVA) prezentováni jako jednolitá masa a byli často používány metafor, které označují nebezpečí a ohrožení obyvatelstva (tsunami, povodeň a invaze). Aktivita bezpečnostních složek byla plná metafor honu a zločinu (dopadení, ostraha, záchyt). Uprchlíci byli reprezentováni jako předmět a v trpném rodě. Autoři studie hodnotí zpravodajství jako jednostranné a nevyvážené.

Problémem analýzy výzkumníků z Masarykovy univerzity je, že uprchlickou krizi již předpokládá a nesnaží se pochopit, proč se ta situace jako krize jeví. To však nebylo záměrem této studie. I v rámci této studie však lze vysledovat, že migrační krize je cosi, co je v rozporu s národem a zájmy obyvatel České republiky. Je vhodné povšimnout si, že velký důraz je kladen na domácí situaci i přes to, že Česká republika ani zdaleka nebyla důležitou migrační trasou. To vypovídá o tom, že téma uprchlické krize je především národním tématem. Dalším znakem toho, že se jedná o národní téma je, že uprchlíci jsou zobrazováni jako jednolitá masa a jako nebezpečí. Jsou-li používány metafor, které značí nebezpečí, je nutné tázat se, pro koho migrační krize nebezpečí představuje. Odpovědí je, že pro ty, kdo toto nebezpečí řeší, tedy pro zástupce národních států. Konstrukce uprchlíků jako nebezpečí má několik prvků, které jsou zde již patrné. Jedná se zejména o homogenizaci, zobrazování uprchlíků jako téměř výhradně mužů a jako lidí, kteří nerozumí našemu jazyku. To vše umožňuje chápat uprchlíky jako něco nepříjemného. Zodpovědnost za řešení pak mají zástupci národního státu.

2. 2 Ideologie a diskurs

V této kapitole bych se rád zabýval pojmy ideologie a diskurs a konceptualizoval je tak, aby byly použitelné v dalších částech této práce. Důležitou otázkou, která bude vystupovat znovu v dalších částech práce je, jak funguje nacionalismus jako ideologie. V této kapitole se pokusím odpovědět na to, jaký je vztah ideologie a reálných sociálních vztahů. Proto je nutné pochopit jak se ideologie projevuje a jaké plní ve společnosti funkce.

Jakkoliv považují pojem ideologie v dílech Marxe a Engelse za nedostatečný a tendenční vzhledem k ostatním autorům, kterými se budu zabývat a kteří se za marxisty považují, je podle mne nutné zmínit i Marxovo a Engelsovo chápání ideologie. Poté se pokusím vysvětlit "idealistický obrat" v marxismu a proto se budu zabývat Gramsciho pojmem hegemonie, Althusserovou teorií a jeho pojmem ideologického státního aparátu. Záměrně zde vynechávám některé klasiky pojmu ideologie (např. Mannheim), kteří jsou také významní v dějinách sociologického myšlení, avšak z perspektivy mé práce méně relevantní.

2. 2. 1 Základna, nadstavba a hegemonie

Pro pochopení Althusserovi teorie, ze které vycházím, je nutné krátce zmínit některé koncepty, které mu předcházejí. Proto bych chtěl představit teorii historického materialismu a Gramsciho teorii hegemonie.

Marx s Engelsem (1952) se při studiu společnosti ptají, jak si společenské jednotky zajišťují možnost existence pro každý další den. Proto zavádí pojem základny. Základna musí být empiricky zjištělná a nemůže být zároveň výsledkem myšlenkových úvah. Základna jsou společenské produkční vztahy, které nejsou produktem vědomí. Základnou je (kapitalistická) výroba a z ní plynoucí společenské vztahy.

Ideologie je podle Marxe a Engelse (1952) součástí nadstavby. Je produktem společenských vztahů a společenské vztahy se v ní zobrazují "vzhůru nohama". Ideologie produkuje subjekt, tedy jedince sledujícího vlastní zájmy, čímž zakrývá jeho skutečné společenské třídní zájmy. Společný zájem se osamostatňuje v podobě státu. Cílem ideologie je v tomto pojetí prostřednictvím aparátů na symbolickou produkci (stát, náboženství, masmédia) maskovat zájmy vládnoucí třídy jako obecný zájem nebo obecně platné zákonitosti fungování společnosti.

Italský filosof Gramsci (1959) definuje hegemonii jako způsob vykonávání vlády ve společnosti. Hegemonie je dominantní ideologie vládnoucí třídy. Intelektuálové buržoazie, kteří ji produkují, mají dvojí hegemoniální funkci. Zajišťují spontánní souhlas, čímž strhávají masy a dále mají funkci státního represivního aparátu. Ten zajišťuje poslušnost obyvatelstva. Gramsci se od Marxe

a Engelse liší ve dvou bodech. V *Německé ideologii* jsou ideology myšleni především idealističtí filosofové navazující na Hegela. Podle Gramsciho neplní ideologickou funkci pouze intelektuálové a umělci. Ideologové jsou spíše jednotlivci na různých hierarchizovaných pozicích, kteří mají společné to, že implementují ideologii vládnoucí třídy do ostatních tříd. Ideologie tak podobně jako v jiných teoriích slouží jako pojítka antagonistických třídních zájmů. Dalším rozdílem oproti Marxovi a Engelsovi je, že podle Gramsciho každá třída produkuje ideologii a tyto ideologie se pak utkávají v hegemoniálním boji.

Gramsci ukazuje na politický význam kultury (tamt.). Tvrzení, že kultura má politický význam, bude nadále ozřejmeno v kapitole o nacionalismu. Uchopení politické dimenze kultury znamená jisté narušení distinkce mezi soukromou a veřejnou sférou. To dále rozvádí i Althusser. I pojem migrační krize je třeba chápat jako součást hegemoniálního boje. Proti pojmu migrační krize, jak je hegemoniálně používán, existují alternativy, které se snaží hegemoniální diskurs změnit. Jedná se zejména o politické texty různých radikálně levicových skupin. V těchto diskurzech bývá pojem migrační krize většinou uvozován slovy "takzvaná" (viz např. "Pozvánka na konferenci iniciativy Ne rasismu", 2016).

Gramscimu se daří nabourat představu, že existuje lineární vztah mezi základnou a nadstavbou. Při jedné základně může existovat více forem nadstavby, přičemž však ta dominantní ideologie (hegemonie) umožňuje reprodukci systému. Gramsciho pojem hegemonie tak zapadá do dialektického schématu (Fairclough, 1995). Oproti předcházejícím chápáním ideologie se hegemonie liší zejména pojetím dialektické struktury, pluralitou ideologií a také upozorněním na politickou dimenzi kultury.

2. 2. 2 Althusserova teorie ideologie

Althusser se zabývá tím, jak se reprodukují společenské vztahy. Althusserova teorie je velmi komplexní a dobře vyargumentovaná. I přes některé (spíše politicky) problematické pasáže budu pojem ideologie používat vždy v Althusserově smyslu, nebude-li určeno jinak.

Althusserovo studium ideologie je motivováno otázkou jak se reprodukují podmínky kapitalistické produkce - tedy společenské vztahy. Podle Marxe (1954) jsou společenské vztahy třídními vztahy. Třídním vztahům je třeba rozumět na vysoce abstraktní úrovni. Kapitalista a dělník jsou funkcemi kapitalismu, které však nejsou empiricky přesně rozlišitelné. Jedinec může být zároveň podnikatel akumulující kapitál i prodávat svoji pracovní sílu na trhu. Základem Marxovy sociální teorie je, že ve společnosti musí existovat lidé, kteří akumulují kapitál a stejně tak musí existovat lidé, kteří prodávají svoji pracovní sílu za mzdu. Obě kategorie jsou podle Marxe funkcionální, tedy jsou pro akumulaci kapitálu a reprodukci společnosti nenahraditelné.

Jak se tedy tyto vztahy reprodukují? Podobně jako Gramsci chápe Althusser (2014) nadstavbu relativně nezávislou na základně. Reprodukci výrobních vztahů zajišťuje nadstavba, která je produkována ideologickým státním aparátem. Ideologický státní aparát je soubor různých státních institucí, z nichž nejdůležitější je ta vzdělávací. Podle Althussera se ideologie internalizuje nejvíce skrze vzdělávací instituce. Tato myšlenka bude nadále důležitá při rozboru pojmu nacionalismu. Od základního školství až po vysokoškolské se internalizuje ideologie, která se uplatňuje při reprodukci kapitalismu.

Ideologie je pro Althussera (2014) myšlenkový systém, který dominuje vědomí člověka či sociální skupiny (Althusser zde má zřejmě na mysli třídu). Althusser definuje ideologii na základě tří tezí. První teze říká: "Ideologie je reprezentace myšlených vztahů individuí k jejich skutečným podmínkám existence" (Althusser, 2014, 256). Jedná se o jiné pojetí ideologie než u Marxe. Marx popisuje ideologii jak reprezentaci produkčních vztahů. Althusser ji chápe jako to, co si individua myslí, že je jejich vztah k podmínkám existence (tamt.). Člověk si v ideologii nereprezentuje svůj reálný vztah, ale imaginární. To nemusí nutně znamenat, že si není vědom toho, že se nejedná o reálný vztah. Je však přinucen reprodukovat dané sociální vztahy. Imaginárním ideologickým vztahům nelze rozumět jako lžím či nepravdám o sociální realitě. Je-li nacionalismus ideologie v tomto smyslu, neznamena to, že by národy neexistovaly, či že socializace jedinců v konkrétních národních specifikách je bezvýznamná. Spíše to znamená, že nacionalismus vytváří novou formu skupinových zájmů, které jdou napříč třídami.

Další Althusserovy (2014) teze jsou, že ideologie má materiální existenci a že oslovuje jedince vždy již jako subjekty. To znamená, že podle dané ideologie člověk jedná – zasahuje do materiální základny. Zde se Althusser bytostně dotýká vysvětlení způsobu fungování ideologie. Ideologie v podobě Subjektu povolává jedince jako subjekt a ten se spontánně rozeznává jako adresát a na interpelaci odpovídá. Althusser uvádí jako příklad náboženství a Boha jako Subjekt. Později vysvětlím, že stejně to funguje i u národa. To, že ideologie má materiální povahu znamená jednak oslovení Subjektem a jednak odpověď sebe jako subjektu. Ideologie tímto způsobem zakládá jednání subjektu a umožňuje reprodukci podmínek existence.

Podle Althussera (2014) ideologie transformuje jedince do subjektů pomocí interpelace. Přitakáním a identifikací sebe sama jako adresáta ideologie se jedinec stává jedním z subjektů. Ideologie však oslovuje jedince již jako subjekt. To lze interpretovat tak, že neexistuje "čistý" jedinec bez ideologie. Ideologie takto zasahuje zpět do sociální reality, ze které jedince interpeluje a umožňuje reprodukci společenských vztahů. Ideologie k jedincům přichází a ti na jejím základě jako svobodné subjekty jednají. Ideologie je tímto spojena s jednáním.

Ideologie je tedy internalizovaný systém idejí společný skupině lidí, který reprodukuje společenské vztahy. Ideologie funguje na základě subjektu a neoslovuje lidi jako skupiny. Ideologie je

produkována specialisty a státem. Jeví se jako přirozená, neproblematická a je nevědomá. Je produkována ideologickým státním aparátem - zejména vzdělávacím systémem. Existuje pluralita ideologií, které mohou být vzájemně v konfliktu, avšak mohou plnit stejnou funkci. Ideologie zakládá jednání člověka tím, že mu poskytuje vodítko tohoto jednání.

Vědec jednající v určité společnosti není jakýmsi ostrůvkem bez ideologie. I on zakládá svoje jednání na určitém hodnotovém systému ať už jsou to peníze, pravda, nebo morální hodnoty. Toto však není při studiu ideologie na škodu. To, že je jedinec součástí určitého ideologického systému mu umožňuje tuto ideologii zkoumat. Paradoxně právě být součástí ideologického systému znamená schopnost ideologii studovat. Subjekt si musí přiznat ideologickou pozici a skrze odstup a reflexi je jí pak schopen zkoumat.

2. 2. 3 Diskurs, ideologie a média

Diskurs je poměrně novým pojmem sociálních věd. Existuje mnoho definic a použití. Foucaultovo pojetí, které je dnes nejvíce rozšířené, chápe podle Fairclough (1995) diskurs jako strukturu myšlení lidí. Ta se projevuje v řečeném. Fairclough definuje diskurs jako "použití jazyka jako formy sociální praxe" (1995, 7). Diskurs byl v západní marxistické tradici chápán v souladu s Althusserovou a Gramsciho teorií ideologie jako sociálně konstitutivní i konstituující prvek ve společnosti (Fairclough, & Wodak, 1997). Diskurs tak umožňuje uchopit dialektický vztah mezi událostí a sociální strukturou, která ji rámuje. Studium diskursu tedy znamená zároveň studium sociálních struktur, které ho formují (Fairclough, 1995). K pochopení ideologické dimenze diskursu je nutné poukázat na to, jakým způsobem diskurs zasahuje zpět do reality. Diskursivní analýza je studium textu. Text však neznamená pouze psanou formu řeči, ale všechny její formy - dialog, proslovy, ale i obrazový materiál (Fairclough, Wodak, 1997).

Vztah ideologie, diskursu a moci je třeba dále rozvést. Podle Fairclough (1995) se diskurs projevuje v diskursivních událostech, které jsou výsledkem řádu diskursu. Řády diskursu jsou institucionálně kontrolovány. Řády diskursu se mohou prolínat, což se děje například s politikou a vědou. Diskurs je produkován v diskursivních komunitách, což jsou zároveň jazykové komunity (Johnstone, 2008). Jazykové komunity neznamenají pouze rozdělení národními jazyky či nářečími, ale i slangy, politickými názory, ale také použití specifických jazykových prostředků. Diskurs předepisuje sociální role (tamt.). Paralelně vedle sebe může existovat mnoho kontradiktorních diskursů, které spolu soutěží o hegemoniální pozici - antifeministický vedle feministického apod. (Fairclough, 1995).

Ve spojení s ideologií a diskursem vyvstává podle Fairclougha (1995) otázka, zda používat termín ideologie, nebo pojmy používané v tradici interpretativní sociologie jako *background knowledge*. Interpretovat ideologii jako vědění, znamená chápat jednání jako transparentní vzhledem k jedinci. To znamená, že takové chápání znemožňuje kritické cíle diskursivní analýzy. V pozadí pojmu

background knowldge stojí nesociologická představa autonomního jedince, který jedná pouze na základě vlastní vůle. Otázka moci tak úplně zmizí.

I média produkují určitý diskurs (van Dijk, 1988). Mediální diskurs je silně ideologicky zabarven. V souladu s výše uvedenou definicí ideologie to neznamená, že by novináři záměrně reprodukovali nepravdu. Pochopitelně však můžou existovat média, která záměrně píší nepravdivě a zároveň ideologicky. Ideologie je produkována nevědomě skrze různé techniky (tamt.). Různá volba mezi stylistickými prostředky například použití trpného, či aktivního rodu může aktéra stavět do různých pozic. Zprávy jsou totiž předdefinovány různými autoritami (policie, politici), které vydávají tisková prohlášení, a ta definují situaci, o níž je referováno. To vede k uniformnímu a ideologickému formování okolního světa (Fishman, 1980). Noviny mají zájem na čtenosti a novináři mají zájem na kredibilitě. To vede k reprodukci hegemonní ideologie ve společnosti (Tuchman, 1978).

2. 3 Nacionalismus a národ

Studium nacionalismu se stává důležitým sociologickým tématem po 2. sv. válce. Jde o reflexi a důsledek zděšení z možných následků vypjatého nacionalismu. Rozdělení světa na národy je totiž chápáno za možná nejprirozenější rozdělení na skupiny. Podle Gellnera (1993) se všichni rodíme již jako součást určitého národa.

Vědecké zkoumání chápe vyprávění o národech kriticky a zkoumá je jako specificky moderní jev. Studium nacionalismu se však stalo později poměrně populární a v současnosti existují dvě dominantní teorie národa a nacionalismu, z nichž za nejvlivnější lze považovat Andersonovu teorii představovaných společenství⁶.

Zajímavou tradici zkoumání národa mají německy mluvící země a to ať už v podobě vídeňské školy kritické diskursivní analýzy (Ruth Wodak) anebo zkoumání antisemitismu jako speciální formy rasismu. *Völkisch* jako v nejobecnějším smyslu pokrevní nacionalismus a *Standortnationalismus*, který překládám jako ekonomický nacionalismus.

V této kapitole bych chtěl představit nástroj na empirické zkoumání nacionalismu jako součásti mediálního diskursu. Jak bude dále zřejmé, tištěná média hrála významnou roli při vzniku nacionalismu a reprodukuje nacionalistickou perspektivu. Chtěl bych se zabývat i tím, jak vypadá národní identita a jaká specifika má česká národní identita. Chápat nacionalismus jako náhodný jev by znamenalo ignorovat jeho specifický charakter a funkci v moderní společnosti (Gellner, 2003). Proto se budu krátce věnovat i tomu jaké funkce nacionalismus jako ideologie má a také tím jak se ve vědeckém výzkumu může projevovat nerelfektovaný nacionalismus.

2. 3. 1 Kulturní národ a představovaná společenství

Již na začátku svého díla *Národy a nacionalismus* se Gellner (1993) zabývá vztahem národa, nacionalismu a státu. Vypracovává dvě pracovní definice národa – kulturní a volní. Kulturní definice národa říká, že příslušníkem národa je ten, kdo sdílí s druhým stejnou kulturu. Volní definice národa říká, že se lidé navzájem musí uznat, jako patřící ke stejnému národu. To znamená, že mezi těmito lidmi vzniká solidarita a jednota zájmů. Jak však Gellner sám dále píše, ani jedna z těchto definic není sama o sobě dostačující. Gellner si všímá, že i v jednom národě je pluralita kultur. Zároveň vůle sama o sobě je základem mnoha dalších věcí. Gellner tuto úvahu uzavírá tak, že obě tyto definice národa musí platit zároveň.

Národ chápe Gellner (1993) jako kulturu. Nacionalismus je totiž spojení lidí skrze jednu vysokou kulturu, která bere své zdroje z lidových kultur. Vznik nacionalismu dává Gellner do vztahu

---

⁶ V originále *Imagined communities*.

zejména s monopolem státu na vzdělání. To vysvětluje specifickými dělbami práce v industriální⁷ společnosti. Jsou zde zřejmé podobnosti s Althusserovou teorií ideologie. Nacionalismus podle Gellnera kompenzoval vykořenění dělníků přicházejících do měst v raných fázích kapitalismu. Nacionalismus vytváří původ jedince tam, kde pro jedince dřívější původ ztrácí význam.

Je vhodné všimnout si, že Gellner spojuje objektivistický i interpretativní přístup. Národ jako příslušnost ke kultuře je přihlášen se k objektivně existujícímu systému, kdežto druhá definice odkazuje na vytváření národa vlastním sociálním jednáním. Jedná se o velmi důležitý poznatek, který umožňuje studovat národ z mnoha perspektiv.

Gellner (1993) si správně všímá, že moderní stát, národ a industrialismus (Gellner používá pojem industriální společnost) se objevují ve stejném období. Snaží se proto vysvětlit vztahy mezi těmito moderními jevy. Jak píše Gellner, nacionalisti považují národ bez státu či naopak za neúplný. Gellner vychází při definici státu z Webera a tvrdí, že stát je organizace s monopolem na legální násilí. Stát vykonává monopol na legální násilí skrze své instituce (policie, armáda). Pro národ je nepřijatelné, aby na něm monopol na násilí měl a vykonával jiný subjekt. Aby byl vztah mezi národem a státem zřejmější, je nutné objasnit to, jakým způsobem používá Gellner pojem nacionalismus.

Nacionalismus je podle Gellnera (2003) to, co národ vytváří. Jedná se o soubor prostředků k reprodukci národního vědomí. Protože nacionalismus národy vytváří, znamená to, že je předchází. Možná by však bylo přesnější chápat tento vztah jako dialektický. Nacionalismus interpretuje svět tak, aby v rámci státu vytvořil národ (Gellner, 1993). Jinde Gellner chápe nacionalismus jako vazbu mezi organizací (státem) a kulturou (Gellner, 2003). Národ zároveň touží po tom vládnout sám sobě. Součástí vzniku národa je určitá forma národně osvobozenického boje. Moc ve státě je legitimní pouze, je-li v držení příslušníků národa (tamtéž). Tohoto faktu využil (patrně nevědomě) Miloš Zeman, když v prezidentské volební kampani zpochybnil češství Karla Schwarzenberga. Podobně v USA je možnost být zvolen prezidentem podmíněna tím, že se kandidát narodil na území USA.

Druhým významným teoretikem je Anderson (2008), který popsal koncepci národa jako představované komunity. Národ je podle Andersona "politické společenství vytvořené v představách - jako společenství ze své podstaty ohraničené a zároveň suverénní" (Anderson, 2008, 21). Jedná se o (horizontální) pocit komunity. Jedná se o pouhou imaginární komunitu, protože není možné, aby se všichni členové národa někdy potkali, jak je tomu u jiných komunit. Nacionalismus chápe Anderson podobně jako Gellner. Odmítá jeho označení za ideologii, protože nacionalismus se podle něj velmi často pojí i s jinou ideologií. Nacionalismus je soubor praktik, které národ ustanovují. Anderson dále tvrdí, že nacionalismus vzniká ještě před vznikem národních států, ale k vzniku národních států vždy směřoval. (Anderson, 2008)

---

⁷ Za vhodnější označení bych považoval kapitalistická či moderní společnost.

Vznik národa umožnily jiné související kulturní změny. Anderson (2008) chápe vznik nacionalismu podobně jako Gellner v souvislosti s masivním šířením vzdělání. Sblížení kapitalismu a technologie tisku umožnilo vznik národních jazyků a společenství čtenářů. Knihtisk znamenal rychlé šíření tiskovin (zejména novin) v rodném jazyce. Vytvořila se skupina lidí, která najednou mohla číst to samé a zároveň si toho skupina čtenářů byla vědoma.

Obě tyto teorie jsou spolu kompatibilní. Jakkoliv lze chápat národ jako představovanou komunitu, zároveň ho lze definovat skrze kulturní symboly. Komunitní solidarita mezi členy jednoho národa je poměrně zásadním znakem národa. Stejně tak důležité je při studiu národní identity hledat kulturní prvky, ke kterým se členové této komunity vztahují. Možná nejdůležitějším znakem je, že národ je politickým subjektem formulujícím vlastní politické požadavky (Gellner, 2003).

2. 3. 2 Banální nacionalismus

Banální nacionalismus je pojem, který zavádí Billig (1995). Banální nacionalismus je vyjádřením snahy konceptualizovat jiný nacionalismus, než nacionalistickou ideologii hnutí a politických stran. Billig kritizuje, že sociální vědci se zpravidla zabývají pouze tzv. horkým nacionalismem. To vede ke zkreslení sociální reality. Billig správně poznamenává, že banální nacionalismus neznamena neškodný nacionalismus. Banální nacionalismus je podle Billiga možné rychle přetavit na horký nacionalismus.

Billig (1995) vychází z toho, že žijeme ve světě národů. Existují-li národní státy, existuje i nacionalismus (jako ideologie), která je reprodukuje. Podobně jako Anderson chápe Billig jazyky jako dominantní národní konstituenty. Společně s kodifikovaným jazykem vznikají hranice, dialekty i nespisovný jazyk. Metaforu "mávání" Billig používá pro označení reprezentace národních symbolů či jazykové vyjádření příslušnosti k národu. Nacionalismus se nereprodukuje pouze máváním vlajkou, ale i "máváním" různými slovy. Pro tyto symboly je signifikantní, že když se jimi mává, tak si toho nikdo nevšímá. Vlajka na vládní budově zůstává nepovšimnuta. Nacionalismus je v této podobě součástí hegemoniální ideologie. Slovy Fairclougha nacionalistická ideologie je naturalizována (1995).

Nacionalismus je podle Billiga (1995) v psaném diskursu formován hlavně zájmeny *my* a *oni*. "*My*" v sobě zahrnuje jak nacionalistickou univerzalitu, tak partikularitu. Z tohoto poznatku je zřejmé, že národ potřebuje i jiné národy, aby mohl existovat – aby mohl být partikulární. *My* a *oni* není formativní pouze v tomto abstraktním smyslu. Jedná se naopak o velmi konkrétní uvědomování si národní identity každým dnem. Národní identitou je v každodenní komunikaci máváno skrze *deixis*. *Deixis* je lingvistický pojem, který označuje slovo či frázi, které nelze porozumět bez dodatečného kontextu. Jako typické nacionální *deixy* lze označit *my*, *oni*, *tento*, *zde*. V angličtině lze jako nacionální *deixy* označit i *the*. V češtině je třeba ještě upozornit, že skloňované "*my*" nemusí být ve frázi vyjádřené, což ale neznamena, že by tam nebylo. Je nutné mít na paměti to, že ne každý výše

zmíněný *deixis* musí mít v každém kontextu reprezentovat národní identitu. "My" může označovat podle kontextu znamenat stranu, lidstvo, nebo i sousedství.

2. 3. 3 Národní identity

Chápání národa jako identity má podle Wodak, Cilia, Riesigl a Liebhart (1999) velkou explanační sílu. Vysvětluje, proč je pro každého jedince tak důležitý vztah k místům původu, sportovním národním týmům a úspěchům, které jsou vlastní jiným lidem. Národní identita v mnohém vysvětluje, jak současná společnost funguje. Národní identita je diskursivně konstruována.

Základem národní identity, stejně jako každé jiné identity, je rozdělení na "my" a "oni". Formování identity je podle Wodak, Cilia, Riesigl a Liebhart (1999) typické vyzdvihováním rozdílů vůči jiným skupinám a zmenšováním významu rozdílů uvnitř vlastní identity. Národ je spíše souborem identit, které mají samozřejmě společné určité narativy, ale v jiných se liší. Chápat národní identitu jako jednu v rámci jednoho národa, znamená velmi silně zkreslit empirickou realitu. Národní identitu definují jako komplex internalizovaných, socializovaných a podobných představ a názorů. Součástí diskursivní konstrukce identity vlastního národa je konstrukce představy o jiných národech ("oni").

Národní identita se formuje v několika dimenzích (Wodak, Cilia, Riesigl, & Liebhart, 1999). Jednak obsahově skrze společnou politickou přítomnost, minulost a budoucnost, dále skrze typickou národní mentalitu a skrze společnou kulturu. Dále lze rozeznat mnoho diskursivních strategií konstrukce národní identity. Jedná se například o eufemismy, záměna oběti a viníka, předpoklad vnitřně národní stejnosti, apel na autonomii, pozitivní sebe prezentace apod. Mezi hlavní jazykové prostředky formování národních identit patří metonymie, pod níž spadá zejména generalizace a partikularizace, paternalistické my (normativní a směřující na "ty"), časové, prostorové a osobní reference.

Při konstrukci národních identit mohou být podle Wodak, Cilia, Riesigl a Liebhart (1999) při různých příležitostech použity zdánlivě kontradiktorní metody. Jedná se typicky například o relativizování rolí národa při historických událostech – některé události lze interpretovat jako vynucené (v případě Rakouska spolupráce s nacistickým Německem), kdežto podobnou spoluprací u jiných národů interpretují jako dobrovolné. Typickou součástí evropských národních identit je určité vyrovnání se s nacismem a participací onoho národa na nacistických zločinech.

Jak bylo řečeno, mělo by se spíš mluvit o národních identitách než o národní identitě. Na konstrukci národní identity má velký vliv i sociální stratifikace. Podle Wodak, Cilia, Riesigl a Liebhart (1999) lidé z vyšších sociálních vrstev častěji chápou vlastní národní příslušnost na základě státní příslušnosti, kdežto lidé z nižších sociálních vrstev ji častěji chápou faktem zrození. V obou případech je však dosaženo shody tím, že příslušnost k národu je určena minimálně znalostí jazyka. Jedná se samozřejmě o výzkum pouze rakouské národní identity, a proto je každá generalizace velmi ošemetná.

Jakkoliv je často z pozic intelektuálů (zde ústavní soudce Tomáš Lichovník) deklarováno, že národní identitu si každý volí sám (např. Ginter, 2016), tak je přesto národní identita vždy spojena s esenciálními znaky, které nejsou výsledkem vlastní svobodné volby.

Zjištění Wodak, Cillia, Riesigl a Liebhart (1999) potvrzuje Andersonovu teorii oficiálního nacionalismu. Anderson chápe oficiální nacionalismus jako reakci na lidový nacionalismus. Funkcí oficiálního nacionalismu má být legitimizace a udržení moci. Oficiální nacionalismus byl původně produkován vládoucí dynastií a dnes je produkován státem (Anderson, 2008). Rozdíl mezi lidovým nacionalismem a oficiálním nacionalismem je rozdíl mezi národem a státem. Oficiální nacionalismus lze tedy konceptualizovat tak, že se jedná o oficiální ideologii státu, která má za úkol vytvořit takový nacionalismus, který by eliminoval prvky lidového nacionalismu, které jsou považovány za škodlivé. Výsledkem je pak nacionalismus, který má prvky jak oficiálního nacionalismu, tak lidového nacionalismu (tamt.).

Nacionalismus byl spojován s násilím, válkami, rasismem i genocidami. Na druhé straně je podle Brubakera (1999) často vyzdvihován jeho emancipační potenciál v podobě demokracie a národního sebeurčení. Proto je rozšířené dělení na občanský a etnický nacionalismus. V podobném duchu se národem zabývá i Tamás (2016), který chápe nacionalismus jako progresivní a inkluzivní identitu závislou nikoli na etnicitě, ale na hranicích státu. Etnicismus je podle Tamáse v protikladu k nacionalismu a v současnosti se podle Tamáse stává důležitějším původ než státní příslušnost. Brubaker tvrdí, že podobné rozdělování na progresivní a zpátečnický nacionalismus není empiricky přesné a stojí za ním u Brubakera snaha ospravedlnit národní identitu. Brubaker (1999) tvrdí, že každá národní identita je spojena jak s etnicitou, tak občanstvím. Jedná se tedy o ideologické a ne analytické rozdělení. Poukazuje také na to, že (teoretický) občanský nacionalismus není více inkluzivní, ale je inkluzivní jiným způsobem.

2. 3. 4 Nacionalismus jako ideologie

Nacionalismus má funkci ideologie. Jedná se o velmi typický příklad ideologie, tak jak jsem ji výše definoval. Nacionalismus jako ideologie má ve všech podobách stejnou funkci. Oproti tomu národní identity mohou být velmi rozdílné a mohou se v nich objevovat různé narativy a způsoby formování této identity. Nacionalismus je internalizován zejména vzdělávacím systémem, i když pochopitelně je různými způsoby přítomen i v ostatních státních institucích. Nacionalismus je považován za přirozený a neproblematický – jako oblast mimo ideologii.

Jak bylo řečeno výše, národní stát zajišťuje fungování kapitalismu, a to několika způsoby. Podle Milese (1989) je stát zásadní pro fungování akumulace kapitálu, protože mu poskytuje nezbytný legislativní základ. Stát vždy produkuje oficiální nacionalismus, aby si zajistil legitimitu a loajalitu občanů (Anderson, 2008).

Kapitalistická společnost je typická vysokou sociální mobilitou (v porovnání s feudální společností). Integritu společnosti je pak nutné zajistit jinou formou, než jen tím, že by pozice byla dána faktem zrození do dané společenské vrstvy. Moderní společnost je mobilní, anonymní a atomizovaná (Gellner, 2003). Podle Gellnera nacionalismus slouží jako pojítka (tamt.). Marxističtí sociologové zdůrazňují fakt, že v třídní společnosti je nutné utišit a směřovat třídní konflikt tak, aby kapitalistická akumulace kapitálu nebyla narušena. A právě k tomu podle Milese (1989) slouží nacionalismus.

Podle Gellnera (2003) je bezesporu novým a možná nejdůležitějším faktem to, že národ sám sebe nově definuje jako politický subjekt. Jakkoliv i v dřívějších společnostech existoval patriotismus, nikdy nesměřoval k vytvoření vlastního státu a k formulování vlastních politických požadavků. Banální nacionalismus je v projevech politiků využíván téměř neustále. Mluví-li o zájmech lidu, či jednání v zájmu všech, jedná se o diskursivní taktiku k označení národa. Národ jako politická jednotka je hlavní subjekt, jehož zájmy má v tomto pojetí politická reprezentace bránit.

Nacionalismus je poměrně jednoduché integrovat do Althusserova modelu. Subjektem s velkým S je zde národ, který oslovuje ostatní subjekty a ti na jeho oslovení reagují. Subjekt se cítí zodpovědný. Loajalita k národu je ctnost. To jakým způsobem zakládá nacionalismus jednání jednotlivce, je zřejmé při analýze chování lidí ve válce. Jak si všiml Gellner, množství obětí ve válce není ani tak výsledkem touhy zabíjet, ale touhy umírat za národ (Gellner, 1993; Anderson, 2008). Národ je zde formován na nevědomé úrovni. Jakkoliv je možné využít nacionalismus v politické strategii, tak v tomto případě se nejedná o Subjekt, za kterým by někdo vědomě stál a řídil ho.

2. 3. 5 Rasismus a ekonomické zájmy

V souvislosti s "migrační krizí" je třeba určit i rozdíly mezi rasismem a nacionalismem. Uprchlíci jsou často obětí rasismu a rasistických útoků. Rasismus je jiná forma konstrukce sociálních skupin než nacionalismus. Rasa, jako výsledek rasifikace, což je konstrukce hierarchických sociálních vztahů na základě vnějších biologických charakteristik, poskytuje základ pro národní identitu (Miles, 1989). Rasismus formuje také vzájemně odlišné skupiny. Tyto skupiny však nejsou představovanými společenstvími v tom smyslu, jak je definuje Anderson. Miles ukazuje, že v základu formování evropských národních identit hraje roli rasa. Jakkoliv má rasismus i nacionalismus podobnou logiku vylučování a integrace, rozdílný je jejich vztah k ekonomické základně. Rasifikace hrála podle Milese důležitou roli při původní akumulaci kapitálu, ale v současnosti se její formy proměňují. Národní stát má funkci legislativní základny pro proces akumulace kapitálu a zároveň ideologickou funkci při homogenizaci třídní společnosti.

Specifickou podobou rasismu je antisemitismus. Moderní antisemitismus vytváří představu a inteligentní skupiny, která má moc a schopnost ovládat svět a jiné národy (Bonefeld, 2014). Židovství je chápáno jako fluidní, bez pevného teritoria, což je ve světě národních států považováno za

nepřirozené. Fluiditu, velkou moc a další charakteristiky chápou nacionalisté typicky jako ohrožení národní identity. Touha vládnout si sám sobě je každému národu vlastní (Gellner, 1993), a proto je židovství vnímáno jako hrozba. Židovství může nabývat mnoha podob, a proto zavádí Bonefeld pojem antisemitismus bez Židů (2014). Jedná se o stejný vzorec, který je používán u Židů, ale přenesený na jinou skupinu obyvatel. Zpravidla se jedná o intelektuály, kapitalisty, bankéře a finančníky. Antisemitismus se takto vyskytuje často v levicovém diskursu. Kapitalisté pak bývají v politických materiálech zobrazeni s židovským velkým nosem. Antisemitismus se zpravidla projevuje jako konspirační teorie, které mohou být spojené i s diskursem o migrační krizi. Antisemitismus je integrální součástí modernity. Jedná se o personalizovanou kritiku kapitalismu, která je obranným mechanismem kapitalismu, nachází-li se v krizi (Adorno & Horkheimer, 2009). Židé zosobňují nenáviděné manifestní formy kapitalismu (touhu po zisku a penězích) a představují protiklad tvrdě pracujícího člena národa. Antisemitismus se objevuje právě ve spojení s nacionalismem a pocitem ohrožení národní integrity.

Jednou z podob nacionalismu je *Standortnationalismus*, což je termín vyskytující se v německé literatuře a lze ho přeložit jako ekonomický nacionalismus. Ekonomický nacionalismus vyzdvihuje ekonomické zájmy národního státu (Butterwege, 2006). Chápe trh jako něco nepřátelského, a tak se snaží vytvořit konkurenční výhodu z národa. V případě německého národa apeluje často na "typickou pracovitost". V českém kontextu se jedná o zlaté české ručičky. Apelu na zvýšení pracovitosti lze v rámci tohoto narativu využít k případné delegitimizaci sociálního státu, který symbolizuje lenost a vyhýbání se práci (tamt.). Ekonomické zájmy bývají často rozporuplně zmiňovány v souvislosti s migrací – jednou jako prostředek k vytváření národního bohatství, jednou jako nebezpečí pro zaměstnanost domácího obyvatelstva.

2. 3. 6 Metodologický nacionalismus

I sociální vědy se pohybují v ustálených diskurzech a dogmatech, která jsou většinou překážkou hodnotné vědecké práci. To platí zvláště, jsou-li nereflektované. Jedním z těchto dogmat je i metodologický nacionalismus, který je součástí diskursu v mnoha oblastech sociálních věd. Podle Wimmera a Glick Schlickerové (2002) se to týká prací o migraci. Podobně to může být i při vypracování problému sociální nerovnosti.

Podle Billiga (1995) vyrůstá metodologický nacionalismus ze dvou faktorů, které jsou pro sociální vědy a zvláště sociologii typické. Prvním je vágní definice předmětu studia sociologie – společnost. Společnost je často chápána jako skupina lidí omezená hranicemi národních států. Mluvíme-li o jiném státu, mluvíme zpravidla o jiné společnosti (např. německá společnost). V tomto smyslu je tento pojem ideologicky konstruován. Druhým aspektem je, že i sociální vědec je součástí daných institucí a národních států a je jimi formován.

Metodologický nacionalismus má podle Wimmera a Glick Schlickerové (2002) zdroj v ignorování toho, že modernita je rámována existencí mnoha států. Dalším zdrojem je dle autorů naturalizace národů jako adekvátních entit pro studium společnosti a analytickém oddělení vzniku nacionalismu a budování moderního státu. Stát je často nesprávně nahlížen jako neutrální pole politického boje různých skupin. Posledním zdrojem metodologického nacionalismu jsou teritoriální meze vědeckého poznání. Sociální vědy se podle Wimmer a Glick Schlickerové příliš zabírají studiem společnosti uvnitř národních států a jejich vzájemném porovnávání, čímž neadresují velké množství témat, která nelze v rámci národních států vymezit. Metodologický nacionalismus je příkladem, který ukazuje, že moderní věda jako produkce vědění je spíše ideálním typem. V praxi je ale omezena konfliktem různých zájmů a ideologií.

Metodologický nacionalismus je problémem, protože vytváří a nereflektuje "kontejnerový model společnosti". Ten chápe společnost jako oddělené skupiny obyvatel. Takový model je samozřejmě velmi vzdálen realitě. V tomto modelu je migrace vnímána jako problém, protože narušuje jednotlivé kontejnery. Zároveň zde vyvstává otázka loajality k národním státům. Jsou uprchlíci nyní loajální ke státu, ze kterého přichází, nebo ke státu který je přijal? Wimmer a Glick Schlickerová (2002) kritizují, že vědci, kteří studují migraci s dogmatem metodologického nacionalismu, chápou již předem migraci jako problém, migranty jako ty Druhé, přichozí a nepřírozené.

Nekritický metodologický nacionalismus často zakrytý patosem nehodnotící sociologie (tamt.) je problémem pro detailní porozumění migrace v moderní společnosti. Autoři uvádějí jako příklad problému metodologického nacionalismu Chicagskou školu. Jedním ze způsobů jak se tomuto problému vyhnout je soustředit se na měnící se společnost a nacionalistický diskurs.

2. 3. 7 Specifika českých národních identit

Nejvýznamnější studií, která popisuje českou národní identitu je studie antropologa Ladislava Holého. Napsal ji krátce po převratu v roce 1989. Jedná se o velmi podrobnou studii, která velmi dobře popisuje prvky národní identity. Nedostatkem Holého studie je, že často považuje některé prvky české identity za specificky české, i když jiné empirické studie ukazují, že se vyskytují i v jiných národních identitách.

Možná nejvýznamnějším poznatkem Holého (2001) je, že česká identita se stává součástí diskursu v době, kdy je národ v krizi. Podobně tomu bylo i při sametové revoluci. Holý však poznamenává, že tato revoluce neměla za následek nacionalismus, ale nacionalismus byl jejím předpokladem. Sametové revoluci nacionalistické vzednutí nacionalismu předcházelo (tamt.). Ukazuje se tak, že podobně jako pro jiné národy i pro český národ je důležité, aby věřil, že ovládá teritorium, na kterém se žije.

Holý (2001) vysvětluje českou identitu jako výsledek souboje dvou diskursů. Jeden z těchto diskursů popisuje existenci jedince jako jediné správnou tu existenci jedince, kdy je jedinec součástí národa. Druhý diskurs naopak vyzdvihuje jedince v jeho výjimečnosti (tamt.). Tyto diskursy se mohou spojit v jeden kvůli mnohoznačnosti pojmu svobody. Svoboda může mít jak individuální, tak nacionalistický význam v podobě národní suverenity.

V každém případě je však nedílnou součástí české identity autostereotyp vysoce kulturního a tradičně demokratického⁸ národa intelektuálů a umělců s univerzitní tradicí. Například husitské hnutí je podle Holého (tamt.) často interpretováno v rámci české identity jako demokratické. Český stát v rámci nacionalistického diskursu má navazovat na demokratickou tradici českého národa. Kultura má v českém kontextu roli svědomí národa. Mimo to existují i negativní autostereotypy (např. zobrazené v postavě vojáka Švejka). Ty jsou chápány jako něco, co má být překonáno.

Co se týče vztahu k jiným národům, je dobré zmínit zejména vztah ke Slovákům a Romům. Z výzkumu plyne, že Romové nemají v rámci české identity místo a Češi je podle Holého (2001) nevnímají jako součást českého národa. To koneckonců potvrzuje Milesovu tezi o tom, že rasifikace vytváří základ pro národní příslušnost (1989). Jiná, než bílá barva kůže je pro Čechy znakem příslušnosti k jinému národu. Holý to vysvětluje tím, že příslušnost k národu je v českém kontextu dána faktem zrození. Cizinec se nemůže v rámci nacionalistického diskursu stát Čechem. Jedná se o esenciální vlastnost. To ostatně potvrzují dlouholeté výzkumy CVVM (2016). Vztah ke Slovákům popisuje Holý jako paternalistický (2001). Podle Holého se jedná o jistý protiklad vůči pozitivnímu češství. Slováci jsou vnímáni jako ti východní, nekulturní, nedemokratičtí a jako barbarští nejvýznamnější Druzí. Rozpad ČSFR byl v českém diskursu vysvětlován nebezpečím nedemokratického směřování společného státu v případě pokračování budování dvounárodního státu se Slováky (tamt.).

Holý (2001) tvrdí, že významným prvkem české identity je vztah k náboženským symbolům. Jakkoliv se většina obyvatel České republiky nehlásí k žádnému náboženství, existuje mnoho náboženských symbolů, které tak získávají nacionalistický význam. Jedná se například o sv. Václava jako patrona Čechů, Jana Husa jako archetyp intelektuála, který umřel za to, že hlásal pravdu a konečně již zmíněné husitské hnutí, které bojovalo proti cizí nadvládě.

Holý si všímá, že existují dvě představy o české historii. Jednou je interpretována nacionalisticky a podruhé ne-nacionalisticky. Tyto dva narativy o české minulosti vytváří specificky českou národní identitu, která, jak už stojí výše, není příliš výrazná a významným prvkem veřejného diskursu se stává právě v obdobích krize.

---

⁸ Miles zmiňuje, že tento autostereotyp národa předurčeného k demokracii je přítomen i v rámci diskursu o anglické identitě (1989). I když zde se podle něj jedná spíše o rasistický koncept.

3 Výzkumná část

3.1 Diskursivní analýza

Diskursivní analýza je metoda studia jazyka a jeho vztahu k sociální realitě. Diskurs je definován jako sociální praxe. Jedná se o dialektický vztah mezi událostí a sociální strukturou, která ji rámuje (Fairclough & Wodak, 1977). Diskurs je konstituován sociální realitou a zároveň ji konstituuje (tamt.).

Principiálně existují dva způsoby analýzy diskursu, které se liší podle cílů. Diskursivní analýza má jednak deskriptivní a jednak kritické cíle. Deskriptivním cílem diskursivní analýzy je popis určité sociální praxe (Fairclough, 1995). Kritickým cílem analýzy je vysvětlení diskursu pomocí makrosociologických struktur. Kritická diskursivní analýza nechápe jedince jako plně vědomého svého jednání, ale snaží se pochopit ideologické, kulturní a politické pozadí, z nichž diskurs vyrůstá. I v rámci kritické diskursivní analýzy existuje mnoho různých metodologických proudů (Fairclough & Wodak, 1977). Rozhodl jsem se pro svou práci vybrat metodu, kterou vyvinul Norman Fairclough. Jsou pro to dva důvody. Jedná se o metodu, která se soustředí na analýzu textu, ve kterém se projevují různé řády diskursu (tamt.). To je i případem uprchlické krize. Uprchlíci mohou být tématem mnoha řádů diskursu, což v konečném důsledku vytváří diskurs poměrně složitý. Druhý důvod je pragmatický. Tato Faircloughova metoda je velmi dobře popsána. To je vzhledem ke složitosti diskursivní analýzy podstatná výhoda.

Fairclough definuje diskurs ve třech dimenzích. Součástí diskursu je jednak text, dále diskursivní praktiky a konečně i sociální praktiky. Každá z těchto dimenzí musí být analyzována. Textem je zde rozuměna diskursivní událost. Analýza textu tak zahrnuje například gramatiku, kohezi vět a strukturu. Analýza diskursivních praktik spočívá v analýze produkce, distribuce a konzumace textu. Je nutné analyzovat z jakých jiných textů analýza vychází, jaké anticipuje čtenáře a posluchače atd. Nakonec je nutné analyzovat i sociální praktiky. Sociální praktiky spočívají v analýze ideologie. Konkrétní metoda, jak jednotlivé dimenze diskursu zkoumat je popsána níže. (Fairclough, 1992)

Mimo diskursivní analýzy existují i jiné kvalitativní metody, které umožňují studovat jazyk. Příkladem takové metody může být i tzv. *grounded theory*. Důvodem proč jsem se rozhodl vybrat jako vhodnou metodu kritickou diskursivní analýzu je, že se *grounded theory* nesnaží vysvětlit události z makrosociologických struktur, ale spíše z textu samotného (Strauss & Corbin, 1999). *Grounded theory* zkoumá realitu pomocí naivní ignorance. Neověřuje hypotézy, ale snaží se vypracovat teorii z dat, která má k dispozici. Myslím si, že v okamžiku, kdy cílem této práce je zabývat se vztahem nacionalismu a migrační krize, nelze vstoupit do výzkumu bez předchozí detailní znalosti toho, co to

nacionalismus je a jak se projevuje. Proto si myslím, že *grounded theory* v tomto případě není vhodnou metodou.

3. 2 Sběr dat a metoda analýzy

3. 2. 1 Metoda analýzy a popis dat

Fairclough konceptualizuje diskurs jako tří-dimenzionální. Jedná se o sociální praxi, diskursivní praxi a o samotný text. Každá z těchto praxí je nedílnou součástí diskursu, a proto jí musí být věnována náležitá pozornost.

Sociální praxe jako součást diskursu je jednou ze stránek diskursivní události. Podle Fairclougha (1992) má sociální praxe diskursu mnoho směrů - politický, kulturní, ideologický a ekonomický. Diskurs nelze redukovat na jeden z nich. Skrze sociální praxi plní jazyk identitářskou, vztahovou a ideovou funkci.

Diskursivní praxe spočívá podle Fairclougha (1992) v produkci, distribuci a konzumaci textu. Jedná se o to, jak je text vztažen k dalším textům. Diskursivní praxe představuje tu dimenzi diskursu, která znamená, kdo a jak bude text číst, kdo ho píše a jak se diskurs vztahuje k jiným diskursům. Interdiskursivita je pojem, který popisuje z jakých předchozích elementů studovaný diskurs čerpá. Interdiskursivita je důležitým pojmem, protože umožňuje pochopit, proč jsou konstitutivní spíše diskursy než texty. Současný text je produktem minulých diskursů. Od toho se odlišuje ještě manifestní intertextualita, která označuje explicitní vztah textu k druhému textu. Dalším důležitým pojmem, který zde uvedu, je *wording*, protože odlišuje význam od fonetického znění slova. Toto odlišení je pro dobře provedenou diskursivní analýzu nezbytné. Každé slovo má mnoho významů a konkrétní význam získává až v kontextu textu. *Wording* je tedy způsob, jak zjistit konstrukci tohoto významu. S tím spojený pojem je *overwording*. Ten zpravidla poukazuje na silné ideologické zabarvení textu. Projevuje se spojením mnoha atributů, které mají často k jednomu objektu stejný význam. *Rewording* pak označuje pokus o změnu významu – často se jedná o explicitní opozici ke stávajícímu diskursu. Ve své analýze budu vycházet z analýzy diskursivních praktik podle Fairclougha (1992). Základní otázkou tedy je, jak je text tematicky zarámován. To, na jaká témata se v souvislosti s migrační krizí soustředí pozornost, je právě tvorba diskursu. Vzniká tak otázka, jaké sociální struktury způsobují, že právě toto téma je součástí mediálního diskursu a jiná témata jimi nejsou.

Třetí dimenzí diskursu je samotný text. Analýza textu spočívá v tom, jak se konkrétní text na základě dalších součástí diskursu formuje. Při analýze textu je popisována jeho gramatika a stylistika. Stěžejní částí analýzy textu je studium významů. Je potřeba se ptát, kdo dává významy a kdo je považován za oprávněného mluvčího. Dále je třeba analyzovat, jaká se používají adverbia a adjektiva. Vyskytuje se *overwording* a *rewording*? Objevují se nové lexikální jednotky či významy? *Deixis* je vhodným ukazatelem nacionalismu - zejména použití slov jako *my* a *oni* (Billig, 1995). Nadále je nutné zabývat se metaforami, které se v diskursu vyskytují.

Podle Fairclougha je cílem analýzy diskursu provést analýzu celého souboru a vybrat vzorek textů, na kterých provedu detailní analýzu (1992). Tento vzorek jsem vybral podle následujících kritérií: 1. velké množství prolínajících se témat; 2. množství dříve nepoužitých slovních spojení a slov a 3. distanc od toho, co bylo napsáno dříve. Diskursivní analýza je kvalitativní metoda a jejím cílem je vytvořit komplexní představu o souboru. Rozhodně není jejím cílem zkoumat to, který názor je nejvíce zastoupen a podobně. Proto je nutné vybrat užší, maximálně variabilní vzorek. Výše uvedená kritéria umožňují výběr článků, který bude zároveň široký, ale nebudou se v něm příliš opakovat již popsané jednotky diskursu. Texty, které obsahují větší množství témat, mohou znamenat změnu diskursu, či mohou zobrazovat konflikty a hegemoniální boje o významy. Pokud je v diskursu odmítnuto to, co bylo napsáno dříve, ukazuje to také změnu diskursu a případný konflikt. Podobně je tomu i s novými slovními spojení a v diskursu dříve nepoužitými slovními výrazy.

Pro analýzu jsem se rozhodl vybrat soubor novinových článků z období 31. 8. 2015 - 12. 9. 2015 ze tří deníků - Blesk, MF Dnes a Právo. Důvodem výběru časového úseku je tehdejší kulminace migrační krize a s tím spojený i předpokládaný vysoký počet článků v novinách (Tkaczyk, Pospěch, & Macek, 2015). Pro výběr těchto tří médií existují dva zásadní důvody. Hlavním důvodem je, že se jedná o tři nejčtenější tištěné a celostátní deníky ve sledovaném období (Mediaguru, 2016). Druhým důvodem je, že každý z nich má jiného majitele. Články byly vybrány z databáze Newton Media tímto dotazem: *uprchlíci OR migranti OR imigranti OR utečenci OR "uprchlická krize" OR "migrační krize" OR "imigrační krize" ~ ("Blesk" OR "Mladá fronta DNES" OR "Právo")*. I přesto, že bývá pro uprchlíky někdy používáno i jiné slovo (běženci), lze předpokládat, že tímto dotazem byla získána významná většina všech článků zabývajících se migrací do Evropy.

Celý soubor tvoří po vyloučení chyb celkem 353 článků. V tabulce 1 je znázorněn absolutní počet článků je rozdělen do kategorií podle komentářů, zpráv a rozhovorů. Do užšího výběru článků, analyzovaných detailně, jsem jich vybral 31. Relevantní výseky těchto článků jsou zařazeny v textu mé práce. V textu, který tyto články komentuje je na konkrétní řádek uveden odkaz. Pomocí výše uvedené metody výběru se mi podařilo vybrat směs vytvořenou ze všech médií, i různých typů článků. Širokou paletu názorů reprezentuje poměrně rozsáhlá skupina mluvčích. Umožnilo to vytvořit poměrně komplexní obraz o diskursu.

Tabulka 1 – Popis souboru

	Blesk	Právo	MF Dnes
zprávy	45	127	89
komentář	1	37	25
rozhovor	5	9	15
celkem	51	173	129

V analýze jsem postupoval tak, že jsem nejprve prošel a prostudoval celý soubor. Při této prvotní analýze jsem sledoval kdo mluví, pomocí jakých metafor jsou v diskursu prezentováni uprchlíci a jaká jsou témata textů. Zároveň jsem vybíral texty na hlubší analýzu podle výše uvedených kritérií. Tento postup mi poskytl hrubý přehled o diskursu – jeho významných objektech a tématech. Dalším postupem bylo, že jsem ve vybraných textech sledoval zejména, jaký význam mají slova "my" a "oni" a jaké atributy jsou s těmito zájmeny spojeny. V některých případech byl v diskursu zmiňován přímo národ. V těchto případech je nutné zabývat se tím, koho tento národ skutečně zastupuje. Důležitým aspektem bylo zkoumání tropů – zejména synekdoch, ale i metonymií a metafor. Dále jsem provedl analýzu jazykových prostředků. Jednalo se zejména o volbu sloves, adjektiv, adverbí, podstatných jmen a jejich spojení. Při vytváření kategorií, které jsou níže popsány, byly důležité zejména otázky *kdo?*, *kde?* a *co?* Takto provedená metoda vedla k následujícím výsledkům.

3. 3 Analýza diskursu

3. 3. 1 Hrubý popis diskursu

V této podkapitole bych chtěl nejprve zhruba popsat diskurs podle kvantitativních charakteristik. Cílem je zprostředkovat prvotní a hrubé poznatky o diskursu. V dalších částech budou identifikovány jednotlivé významové prvky diskursu a postupně by měl vzniknout obraz sociální reality, kterou diskurs reprezentuje. Novinový diskurs je charakteristický tím, že jako nejpodstatnější částí jsou zprávy a reportáže. Ty činí ve sledovaném souboru přibližně 72 % v závislosti na konkrétním médiu. Další částí diskursu jsou komentáře a rozhovory. Komentáře se vyskytují zejména v seriálních médiích – v MF Dnes a Právu. Rozhovory jsou vedeny v případě asi 8 % článků znovu v závislosti na médiu. Například Právo má větší relativní poměr komentářů oproti rozhovorům, oproti tomu v Blesku se komentáře prakticky nevyskytují.

Důležitých témat, která se rozebírala napříč souborem, bylo několik. Celkové počty změřených témat se nekryjí s počtem článků, protože v některých článcích se témata křížila. Nejvíce diskutovaným tématem byla ochrana hranic – 14 % v MF Dnes a Právu a 27 % v Blesku, a to ze všech zaznamenaných témat. Dalšími důležitými tématy byla diskuse o xenofobii a rasismu Čechů, rasistických útocích v Německu apod. Důležitým tématem v souvislosti s řešením migrační krize byly kvóty. Posledním důležitým tématem byla pomoc uprchlíkům v Maďarsku a na Balkáně.

Napříč diskursem jsou nejčastějšími mluvčími politici, a to jak čeští, tak zahraniční. Z České republiky se jednalo zejména o premiéra Sobotku a ministra vnitra Chovance. V zahraničí to byla nejčastěji kancléřka Merkelová a maďarský premiér Viktor Orbán. Mimo to byli hojně citováni různí zástupci náboženských institucí i samotní uprchlíci. Ti mluvili nejčastěji o svých pocitech, zaznamenáno bylo i skandování. Často byli citováni ale i lokální politici nebo místní občané. Jindy byli jako zdroj uváděni policisté – zejména mluvčí policie.

Nejčastěji užívanými metaforami byly metafory živlů – vlna, příliv, proud, nebo příval. Poměrně často se objevovaly intertextuální odkazy k historickým událostem – stěhování národů, exodus. Vojenské metafory byly užívány ve výrazně menším množství než ostatní. Jednalo se o jednotky v rámci celého zkoumaného souboru.

3. 3. 2 Aktéři, symboly, a objekty diskursu

Nejvýznamnějším objektem je v diskursu uprchlík. Jako ekvivalentní pojem je zaveden migrant nebo běžенец. V diskursu se o těchto pojmech vede v některých případech diskuse. Zdánlivě je cílem této diskuse odborně určit rozdíl mezi válečným uprchlíkem a ekonomickým migrantem. Ve skutečnosti však bývá cílem delegitimizovat přijímání uprchlíků. Uprchlíci jsou chápáni jako

ekonomičtí migranti, na něž se nevztahují Ženevské konvence a měli by být tedy vráceni do země původu. Z hlediska celého souboru se jedná o poměrně nevýznamný jev. Pojem uprchlík se zpravidla objevuje v množném čísle a výhradně v mužském rodu. Jakkoliv se jedná o lidi, je tento pojem do velké míry dehumanizován. Tato dehumanizace probíhá na mnoha úrovních. Dehumanizace je proces či stav jedince, který ho ve výsledku umožňuje chápat pouze jako součást většího celku, upírá mu právo na definici vlastní identity a chápe ho jako objekt a ne jako subjekt. Proces dehumanizace začíná zobrazováním uprchlíků jako "oni". V této podobě jsou téměř bez výhrad uprchlíci zobrazeni v celém diskursu. Existují pochopitelně výjimky, které popíšu v další části, ve které se budu zabývat identitami. "My" je oproti tomu mnohohrstevnaté a nabývá mnoha významů – Češi, Evropané, členové církve apod. Téměř nikdy však není v pozici "my imigranti". Pokud ano, jedná se o přímou či nepřímou řeč uprchlíka. Dalším prvkem dehumanizace jsou časté metafory – masa, vlna, příliv apod. Pomocí těchto metafor vzniká dojem, jakoby vůbec nešlo o lidi, ale spíše o jakousi pohromu. Jsou-li použity nedehumanizující metafory, tak se jedná o militaristické či kriminalistické metafory – invaze, armáda a banda. V diskursu jsou prezentováni jako jednolitá masa, která se jako celek chce dostat do západní Evropy. Důsledkem je, že uprchlíky nelze v diskursu chápat jako aktéry, ale spíš jako objekt, který je posunován po mapě.

Ani v jednom případě není skupina osob popsána jako "migrantky" nebo "uprchlice". To je důsledkem použití v českém jazyce dominantního generického maskulina. Jakkoliv je tento jev běžný, na mnoha místech je gender poměrně důležitým tématem a získává nový význam. Zde jen několik textů, které se tím zabývají.

- 1   *"Měsíc na cestě*
- 2   *Většinou jen chlapi*
- 3   *[...]„Chceme do Německa. Prý je tam dobře, aspoň mi to po internetu psal známý. Na cestě*
- 4   *jsme měsíc. Překonat maďarské hranice s ostnatým drátem nebyl problém,“ tvrdí Mohamad*
- 5   *Elal ze Sýrie. Z mnohých počáteční obavy ze zadržení opadly, usmívají se nebo vytahují*
- 6   *cigarety. Vzápětí nastupují do autobusů a jsou odváženi do policejní tělocvičny. [...]*
- 7   *Mají velké tašky, batohy, ale taky třeba jen notebook. Nejsou agresivní, jen zaskočení. Někteří*
- 8   *se snaží smlouvat, chtějí jet dál. [...]"*

31. 8. 2015 Blesk

9 **"Migranti míří pěšky přes hranice za svým snem**

10 [...] Policie seřazuje běžence do řady, a jak se blíží k autobusům, rozděluje je pomocí
11 kovového zátarasu do čtyřicetičlenných skupin. „Přednost mají ženy a děti,“ křičí anglicky
12 velitel."

12. 9. 2015 Právo

13 **"Česko, děkujeme, vzkazují z Drážďan syrští uprchlíci**

14 [...] Děti prostě vyvolávají soucit i u jindy k uprchlíkům odmítavých Čechů. „Když jsou to
15 rodiny s dětmi, dobrý, ale když jdou jenom ti mladí chlapi, tak má člověk obavy, aby sem
16 nepřivázeli do budoucna nějaké skryté vojsko, které bude dělat teroristické útoky,“ říká
17 třiačtyřicetiletý Jaroslav, stavební dělník z Děčína, který má tři dcery a právě o ně se bojí."

5. 9. 2015 MF Dnes

První vzorek popisuje uprchlíky citově zabarveným pojmem "chlapi" (řádek 2). Následně je sice popřeno, že by byli agresivní, ale zároveň je to pomocí negativně připsaného atributu uvedeno jako překvapení. V následujících textech je vidět, že děti a ženy si zaslouží více pozornosti než muži (řádek 11). Na řádcích 14 - 16 je vysvětleno, proč je upozorňování na gender a věk tak důležité. Mladí a statní muži (chlapi) jsou těžko pochopitelní (proč nebojují?) a představují hrozbu. Hrozba je mimo jiné i národním tématem.⁹ Vyvolává totiž potřebu ochrany obyvatel institucemi národního státu. Zároveň je mnohdy pocit ohrožení spojen se zájmem "my".

18 **"Čtvrt milionu uprchlíků. Chovanec: Nebojte se jich**

19 [...] Napětí je přitom skoro všude. V Břeclavi, kde uprchlíci nejčastěji překračují české
20 hranice, se mezi lidmi včera šířila zpráva, že v okolí je až 4 000 běženců a brzy bude postaven
21 další uprchlický tábor. [...] „V rámci ochrany hranice Schengenu dostala Itálie a Řecko 160
22 milionů eur a Maďaři 1,6 milionu eur,“ tvrdí ministr."

4. 9. 2015 MF Dnes

---

⁹ Ohrožení nemusí být nutně národním tématem, i jiné subjekty se mohou cítit ohroženy, a být povolány k obraně - např. rodina, církev.

23 ***"Orbán: Na hranice se chystáme nasadit armádu***

24 *[...] „Maďarsko má za to, že bez ochrany hranic nemá smysl žádné evropské opatření. Pokud*
25 *nedáme migrantům najevo, že evropské hranice budeme všichni bránit – nejen Španělsko a*
26 *Maďarsko – přijdou jich stamilióny,“ varoval.*

7. 9. 2015 Právo

27 ***"Běženci těsně za čarou. Cínovec ohlídlá policie***

28 *[...] Policie našince uklidňuje, že hranice uhlídá."*

11. 9. 2015 MF Dnes

Velmi významnou symboliku mají hranice. O hranici se píše ve dvou rovinách - jednak hranice Schengenu a jednak hranice národních států (řádek 20 - 21). Hranice představují jednak překážku, dále dějiště (řádek 9) a místo napětí, a v neposlední řadě i tělo národních států (řádek 28) a symbolickou hradbu, kterou je případně třeba bránit a kterou uprchlíci překonávají (řádek 9). To se zobrazuje i v tom, že někteří politici někdy vyzývají k tomu, aby byly hranice hlídány armádou (řádek 23). Hranice hrají velkou roli při diskusi o řešení migrační krize (řádek 24 - 26). Hranice je něco, co má být buď otevřené, nebo zavřené. Hranice jsou statickým prvkem, který má sloužit v prospěch národních států a potažmo celé Evropy (řádek 24 - 26).

29 ***"Většina občanů Německa se necítí být ohrožena***

30 *Více než polovina Němců se necítí být ohrožena vlnou uprchlíků, ukázal včera průzkum*
31 *společnosti Infratest dimap pro televizi ARD. Jiný průzkum ale poukázal na nespokojenost s*
32 *tím, jak Berlín uprchlickou krizi řeší.*

12. 9. 2015 Právo

33 ***"Maďaři už nepouští migranty do vlaků***

34 *Maďaři přitvrdili vůči uprchlíkům. Včera kvůli nim zavřeli budapeštské nádraží Keleti a do*
35 *vlaků mířících na Západ nesmějí nastoupit lidé bez platných cestovních dokladů. [...] Policisté*
36 *běžencům zablokovali přístupy na nástupiště, stovky rozčilených imigrantů pak*
37 *demonstrovaly před uzavřenými branami a domáhaly se jejich otevření."*

2. 9. 2015 MF Dnes

Jedním z hlavních aktérů migrační krize jsou (evropské) národní státy. S pomocí státních institucí se snaží řešit migrační krizi na několika rovinách (například ochrana hranic). Na rozdíl od dehumanizované masy uprchlíků jsou národní státy aktivní, řeší situaci (řádek 32), jsou postiženy

krizí a mají jednoznačné legitimní zástupce. Zároveň jsou chápány jako hájící zájmy svých obyvatel. Národní stát bývá synekdochou za vládu (řádek 24). Národní státy jsou také pozadím děje. Národ často zastupuje celý stát, či jeho části (řádek 33). Jako aktéři jsou tak prezentováni všichni členové národa.

38 ***"U hranic vzniká mobilní tábor pro uprchlíky***

39 *Důkazem, že v Česku bude počet migrantů stoupat, jsou i současné počty zadržených běženců.*
40 *[...] Sílící vlnu migrantů teď nejvíce pociťuje právě jihomoravská Břeclav. Starosta města*
41 *Pavel Dominik ví, že zřízení dočasného tábora z věznice se nikomu z obyvatel nebude líbit.*
42 *[...] „Ve městě se nenajde nikdo, kdo by byl spokojený s tím, že tam bude uprchlický tábor.*
43 *Pro mě je ale důležitější, aby policie zabránila tomu, aby se běženci volně pohybovali po*
44 *městě. [...]“ říká starosta pětadvacetitisícové Břeclavi."*

2. 9. 2015 MF Dnes

Nejdůležitější součástí státního aparátu, který řeší migrační krizi je v analyzovaných textech je policie. Policie bývá zastupována členy národa podobně jako stát (řádek 33). To ukazuje, že mezi policií, státem a členy národa je poměrně úzký vztah. Policie hraje v celém diskursu významnou roli. Jednak je častým mluvčím a kromě toho hlídá hranice. V neposlední řadě střeží i detenční zařízení. Takto postavený diskurs vytváří dojem, že uprchlíci jsou v první řadě zločinci. Občané měst mají strach ze zvýšené kriminality. To je posíleno častým připisováním atributem - nelegální. V případě uzavírání do detence je kladen důraz na to, aby migranti nepřišli do styku s domácím obyvatelstvem (řádek 43). Ukazuje se, že pro obyvatele regionů je přijatelnější vězení, než detenční centrum (řádek 38 - 44). Budova, která měla být vězením, je pokládána za adekvátní místo pobytu uprchlíků.

45 ***"Brusel: Česko má přijmout další tři tisíce běženců***

46 *Česko by podle Evropské komise (EK) mělo povinně přijmout další skoro tři tisíce uprchlíků.*
47 *To znamená, že celkový počet běženců, jež by Praha měla převzít, by činil podle představ*
48 *Bruselu nově 4300 uprchlíků."*

8. 9. 2015 Právo

49 ***"Vnutí nám dalších 3000 běženců?***

50 *Evropa se topí v uprchlické vlně a Brusel nařídil svoje oblíbené umělé dýchání: povinné kvóty!*
51 *Ze 120 tisíc běženců by si jich Česko mělo vzít 2978. A to k 1500 lidem, které jsme se již*
52 *zavázali dobrovolně přijmout!"*

8. 9. 2015 Blesk

53 ***"Schwarzenberg: Češi přežili jiné pohromy, přežijí i uprchlíky***
54 *[...] Já nebudu kritizovat Německo. Německý postoj je velmi rozumný. Oni neříkají, že*
55 *přijmou všechny, ale jen Syřany. Syřani jsou vzdělaný národ.[...]*
56 ** Akorát to vypadá, že po uprchlících v Evropě toužíme, přitom Češi z nich mají strach.*
57 *Protože jsou bohužel poseroutkové, ale je to podle mého blbost se jich bát. [...]*
58 ** Počkejte, těch uprchlíků sem míří statisíce, je přirozené z nich mít strach.*
59 *S odpuštěním tudy se přehnalo spoustu invazí a nám to jen prospělo [...]*
60 *A kdyby čert na koze jezdil, tak mě nikdo nevyžene. To je moje země a tady zůstanu, byť vím,*
61 *že páni z Hradu by byli šťastní, kdybych odtud vypadl. [...]*
62 ** Kolik dokáže podle vás Evropa přijmout uprchlíků? Z Blízkého východu může přijít i*
63 *několik miliónů.*
64 *A Evropanů je půl miliardy, to se ztratí jako kapka v moři."*

12. 9. 2015 Právo

65 ***"Nemilosrdně blednoucí ideál***
66 *Uprchlíci, kteří převážně ze Sýrie, Afghánistánu a Iráku dorazili na evropský kontinent, aby tu*
67 *našli nový život, nastavili zrcadlo evropské civilizaci. Evropa se po staletí profiluje jako*
68 *humanistický a civilizační ideál světa. A tento ideál nemilosrdně bledne, podíváme-li se, jak*
69 *politické elity států EU nevědí kudy kam, volí populistická hesla místo důstojného projevu*
70 *solidarity s uprchlíky."*

4. 9. 2015 Právo

Pro další popis diskursu bude naprosto zásadní vymezit roli pojmů Brusel a Evropa. Jakkoliv oba pojmy označují v zásadě stejné subjekty, jejich význam je zásadně odlišný (řádek 50). Brusel je zástupný výraz pro Evropskou Unii či některou její instituci (řádek 45 - 46). V diskursu je zmiňován zejména v souvislosti s kvótami a téměř vždy má negativní význam. Brusel reprezentuje to, co přikazuje národním státům, jak se mají chovat a zároveň tyto národní státy do určité míry ovládá (řádek 49). Brusel je veskrze negativní subjekt. Výraz Evropa hraje oproti tomu jinou roli. Evropa může být také výraz zastupující Evropskou Unii, ale zastupuje spíše její pozitivní vlastnosti či abstraktní jednotu evropských národních států a abstraktní evropské hodnoty, které musí jednat společně, aby migrační krizi zvládly. Označuje však jednotu států Evropské unie a ne celé Evropy

(řádek 62 - 64)¹⁰. Jedná se tedy také o synekdochu. Mimoto Evropa symbolizuje civilizační okruh (řádek 67 - 68).

Pojem migrační krize rámuje celý diskurs. Migrační krize je situace, kterou diskurs popisuje. Jak stojí výše, nejčastěji byli uprchlíci zastupováni metaforou živlu či živelné katastrofy. I o migrační krizi je v diskursu referováno, jakoby se jednalo o přírodní katastrofu. Uprchlíká krize je situace, se kterou se potýkají národní státy a EU. Migrační krize je prezentována jako evropská krize. V diskursu je kladen důraz na nedostatečné zabezpečení, které by mělo před krizí Evropu potažmo národní státy ochránit. Migrační krize znamená určitý stupeň ohrožení lidí, žijících v evropských národních státech. Jak bude zřejmé později, na základě rozdílných identit je ohrožení migrační krizí vnímáno různě.

3. 3. 3 Konflikty zobrazené v diskursu

V rámci celého diskursu lze rozeznat tři odehrávající se konflikty. První z nich je konflikt mezi národem potažmo národním státem a uprchlíky. Další je mezi národem a Bruselem a poslední je konflikt uvnitř národa, kde lze rozeznat tři pozice, které lze zjednodušeně nazvat odmítači, umírnění odmítači a přijímači. Nejedná se však rozhodně o názvy, se kterými by se takto nazvané skupiny identifikovaly.

71 ***"Zeman varoval před teroristy***

72 *Tři rizika má podle prezidenta Miloše Zemana (70) přijímání uprchlíků na území ČR. Za první*
73 *označil vznik nových ghett, za druhé riziko zavlčení infekčních onemocnění. „Za třetí je to*
74 *riziko, že Islámský stát k nám vyšle své spící buňky,“ řekl na Frekvenci 1."*

31. 8. 2015 Blesk

75 ***"Lod' přistane a za pár minut je 2 500 běženců v Evropě***

76 *Snažím se s nimi dát do řeči. Ale spěchají. Mluví anglicky. „Odjedu do Švédska, mám tam*
77 *příbuzné,“ utrousí v chodu mladá žena s brýlemi a umně uvázaným šátkem."*

9. 9. 2015 MF Dnes

78 ***"Budeme se jim muset přizpůsobit?***

79 ** Žijeme tu společně s Romy, Vietnamci... Proč by to nemohlo fungovat s uprchlíky?*

80 *„Romové jsou nevyřešené téma. Vietnamci se naopak výborně přizpůsobili. Mnohým*
81 *muslimům v tom brání jejich civilizační nároky a víra, která je vždy zaměřená na to, aby se*

---

¹⁰ Státy, které nejsou součástí EU uprchlíky nepřijímají a ani nejsou v diskursu zmíněné. Pouze v případě, že jimi prochází migranti.

82 *okolí, ve kterém se nachází, přizpůsobilo jejich zvykům. Proto je »vedlejší« společnost*
83 *nežádoucí.“*

10. 9. 2015 Blesk

84 ***"Teprve to začíná. Migrační krize bude trvat léta***

85 ** Sledujete v souvislosti s migračními vlnami zvýšenou kriminalitu?*

86 *Zvýšenou kriminalitu nezaznamenáváme. Baval jsem se o tom i v Srbsku, kde je migrantů*
87 *násobně víc, a říkali mi, že kriminalita běženců je velmi nízká."*

4. 9. 2015 MF Dnes

Konflikt mezi členy a reprezentanty národního státu a uprchlíky je vyjádřen primárně hrozbou, kterou pro občany státu uprchlíci představují. Jak bude dále v podkapitole o identitách zřejmější, uprchlíci nejsou vždy vnímáni jako hrozba a jako zdroj konfliktu, ale až na výjimky jsou instrumentalizováni. Hrozba, kterou uprchlíci pro národní stát představují je několikerá - kriminalita (řádek 85 - 87), kulturní odlišnost (řádek 80 - 83), přenos chorob (řádek 73). Tato rizika shrnul Miloš Zeman v řádcích 71 - 74. Hrozba je však mnohdy velmi abstraktní a není konkretizována. Diskurs je utvářen mimo jiné i otázkami, které novináři v rozhovorech kladou. Tyto otázky jsou často zaměřeny na míru ochranu a ohrožení domácího obyvatelstva. Hrozba je vyjádřena snahou držet je v detenci mimo kontakt s občany ČR, jak je popsáno výše. Kulturní odlišnost bývá někdy vyjádřena zahaleným obličejem (řádek 77).

88 ***"Sobotka: Pomáháme, ale má to své meze. Okřikování odmítám***

89 *[...]Podstatná je akce EU směrem k destabilizovaným regionům. Ať už ve formě diplomacie*
90 *rozvojové pomoci či podpory dialogu mezi zneprátenými frakcemi v daných zemích."*

5. 8. 2015 Právo

Dalším výrazným konfliktem je konflikt mezi Bruselem a národními státy (řádek 88), zejména státy Visegrádské čtyřky. Je to zejména spor o kvóty, ale v širším slova smyslu i spor o pozici EU k uprchlické krizi. Konflikt je často uveden větou "musíme řešit skutečné příčiny krize". Brusel je synekdocha, která označuje instituce EU. Tento konflikt může nabývat mnoha podob od konspiračních teorií, které zastupuje v diskursu text Václava Klause (viz níže), až po umírněnou kritiku Evropské unie.

Jsou-li v diskursu kritizováni zvolení zástupci, jsou kritizováni z pozic těch, kdo je volí – že nejednají v jejich zájmu. Jedná-li se o vládu, je kritizována z národních pozic. Podobně jsou ale kritizováni i ve vyšších patrech politiky. Evropští státníci Juncker a Merkelová jsou také kritizováni z

pozic jiných národů – že jednají způsobem, který ohrožuje (české) národní zájmy. Vypovídají o tom kolektivní identity, které představují pozici, ze které je ona kritika vedena.

91 ***"Nezbytná je ochrana hranic EU a nekompromisní vrácení***

92 **** Mluvíte o přebarvení Evropy. Může podle vás zhnědnout?***

93 *Určitě. Pokud to nevyřeší demokratické strany tak, aby lidé byli spokojeni, budou požadovat*
94 *jiné a rychlé řešení. [...] Pokud uprchlíky nevyřeší demokraté, Evropa zhnědne.*

7. 9. 2015 Právo

95 ***"Zeman: Češi nejsou xenofobní***

96 *[...] Podle prezidenta vědci svou výzvou rozdělují společnost. „Nebezpečí této výzvy vidím v*
97 *nálepkování. Každý, kdo má obavy z této vlny, může být označován za xenofoba, rasistu nebo*
98 *dokonce fašistu. Tam přesně vidím prohlubování příkopů mezi většinovou společností a lidmi,*
99 *kteří se pokládají za určitou elitu,“ vyplínil vědce prezident."*

1. 9. 2015 Právo

100 ***"Emigranti, nebo vymření? Město zvolilo uprchlíky***

101 *[...]Nejde totiž o žádného „sluníčkáře“, byť slova o nutnosti pomoci lidem v nouzi lze v jeho*
102 *prohlášeních také nalézt. Jako člen konzervativní strany a starosta vymírajícího města však k*
103 *celé věci přistupuje zcela pragmaticky."*

12. 9. 2015 MF Dnes

104 ***"Je lepší, když nás budou mít uprchlíci rádi...***

105 *[...] * Jde o to, kde taková ohleduplnost má začínat a končit...*

106 *„Jestli se nemýlím, tak ohleduplnost nemá konečnou stanici. Úmluva OSN o právním*
107 *postavení uprchlíků z roku 1951, tzv. Ženevská konvence, zaručuje svobodu vyznání a*
108 *pohybu, právo na práci, vzdělání, přístup k cestovním dokladům atd., ale také zdůrazňuje*
109 *závazky uprchlíka vůči hostitelské zemi. [...]“*

8. 9. 2015 Blesk

Posledním konfliktem je konflikt v zásadě mezi třemi stranami, z nichž v diskursu jsou prezentovány dvě a jedna z nich velmi dominantně. První stranou jsou radikální odmítači, často v diskursu označovaní hnědou barvou, kterou jsou typicky označována nedemokratická krajně pravicová hnutí či strany (řádek 92 - 94). Od těch se prakticky každý distancuje. Pak existuje poměrně široká

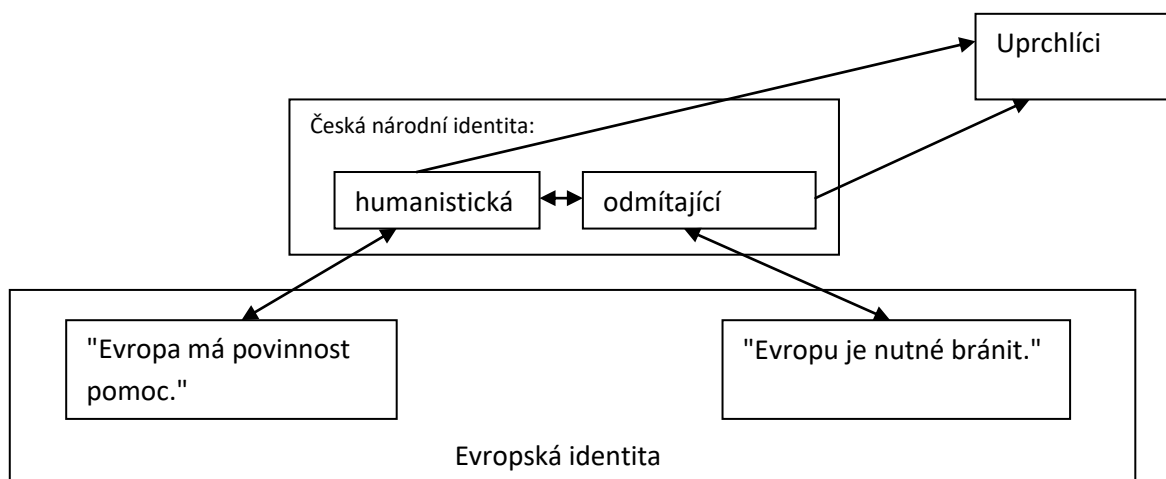

vrstva lidí, kteří uprchlíky sice odmítají, ale nedají se zařadit do této krajně pravicové skupiny. Nakonec existuje skupina lidí, kteří jsou označováni jako "elita", "sluníčkáři" či "přijímači". Proti těm se většina vymezuje, i když je k uprchlíkům na různé úrovni solidární (řádek 101). Poslední skupina je zastoupena zejména skrze nálepky odpůrců. Nikdo se s ní přímo neidentifikuje, ale například postoj Michaela Kocába je této pozici zřejmě velmi blízký (řádek 105 - 109).

3. 3. 4 Konstrukce identit v rámci diskursu

Na základě dosavadních poznatků lze v diskursu rozeznat několik identit, které se v diskursu vzájemně prolínají a ne vždy je možné je kategoriálně odlišit. Podařilo se mi rozlišit čtyři identity - národní identitu, která chápu uprchlíky jako ohrožení nebo nepříjemnost, humanistickou národní identitu, evropskou identitu a identitu uprchlíka. U všech identit kromě uprchlické je základem národní identita. Evropská identita je tedy spíše jednou z dimenzí národních identit. Že by se někdo identifikoval pouze jako Evropan není běžné. Uprchlíká identita je poměrně nejasná a v daném souboru poměrně obtížně dohledatelná. Všechny identity nějakým způsobem vystupují i v popsanych konfliktech. Nelze říct, že by se tím všechny možné identity, které jsou v diskursu vyčerpávaly. Lze například dohledat identitu obyvatel regionu či města (např. Břeclavi), identifikaci s rodinou, nebo identitu dobrovolníků. Tyto identity však nejsou příliš časté, netýkají se tématu mé práce a navíc jsou většinou spojené s některou z níže popsanych identit. Na obrázku je ukázáno schéma těchto identit. Oboustranná šipka zobrazuje oboustranný a komunikativní vztah.

Obrázek 1 – Schéma identit v diskursu

- 110 *"Tábor pro běžence u Poštorné postaven*
- 111 *„Že u nás bude tábor pro tři sta běženců, je zpráva nemilá a špatná, ale pořád je to lepší, než*
- 112 *kdyby se pohybovali volně,“ uvedl starosta Břeclavi Pavel Dominik (SNK ED)."*

3. 9. 2015 Právo

113 *"Počet žádostí o přesídlení z Ukrajiny se zpětinasobil*
 114 *Ve stínu uprchlické krize zůstává přesídlování krajanů z Ukrajiny. Ještě v červnu se lidé s*
 115 *českými kořeny do bývalé vlasti nehrnuli, ale v létě se podle informací Práva situace*
 116 *dramaticky změnila. Počty žadatelů se skoro zpětinasobily z očekávaných 250 na 1119. České*
 117 *úřady dokonce musely začít dělat pořadníky zájemců.*

118 *Česko se tak stará o lidi přicházející z východu a ještě přislíbilo převzít během tří let 1500*
 119 *uprchlíků ze Sýrie a Afriky. Přitom některé západní státy ČR kritizují za liknavý přístup k*
 120 *běžencům.[...]*

121 *Program přesídlování krajanů je, jak uvádí dokument, otevřen pro zájemce z celého světa,*
 122 *nicméně v současnosti je zájem výhradně z Ukrajiny.*

2. 9. 2015 Právo

Národní identita, která chápe uprchlíky jako ohrožení nebo nepříjemnost (řádek 111 - 112), je v textu poměrně častá a identifikuje se s ní poměrně dost lidí - jak politici, tak náhodně dotazovaní lidé. Hrozba je poměrně často nejasně formulovaná a abstraktní. Příkladem je výrok starosty Břeclavi (řádek 113 - 114). Uprchlíci by měli být drženi mimo kontakt s ostatními obyvateli města. Je zřejmé, že v pozadí tohoto tvrzení stojí nevyjádřená a nespecifikovaná hrozba. Obecně se jedná o kriminalitu, hrozbu teroristických útoků a přenos chorob (viz výše). Lidé s touto národní identitou mají strach z uprchlíků, jsou zdrženliví k jejich přijímání a chtějí si je držet od těla. To však rozhodně neznamená, že by postrádali soucit (řádek 14 - 15). Soucit je často proječován při pohledu na utrpení žen a dětí. I v případě této identity je cílem pomoc uprchlíkům, ale tato pomoc má mít meze (řádek 88). Morální povinnost pomáhat je v některých textech odsunuta na druhou kolej poukázáním na pomoc lidem přechajícím z Ukrajiny. Jedná se o velmi zajímavý prvek v diskursu. Zatímco o uprchlících z Afriky a Asie je vždy mluveno jako o "nich", o uprchlících z Ukrajiny je mluveno jako o "krajanech" (řádek 121 - 122). Ukrajina slouží tedy jednak jako poukázání na splnění solidární povinnosti vůči trpícím uprchlíkům a zároveň poukazuje na možnost identifikace se s uprchlíky. S lidmi přicházejícími z Ukrajiny je možné se identifikovat, protože u Ukrajinců je vnímána domnělá příbuznost – jak etnická, tak kulturní. Počty uprchlíků jsou často až absurdně zveličovány (řádek 26). Tato identita je pak často spojena s odporem proti "elitám" (řádek 98 - 99). Zároveň je do určité míry zaměřena proti EU a solidárním západním státům (řádek 49 - 52). Samotní novináři se na vytváření identity, která chápe uprchlíky jako hrozbu, výrazně podílejí. V rozhovorech s lidmi, kteří se identifikují spíše s druhou humanistickou národní identitou se výrazně hájí a naturalizují názorové pozice lidí, kteří se uprchlíků bojí (řádek 58). V případě lidí, kteří zmiňují strach z uprchlíků novináři tuto pozici příliš nerozporují. Zdá se, že tato identita se stala svým způsobem ideálním středem, mezi dvěma extrémními pozicemi "fašistů" a "sluníčkářů".

123 ***"Klášter je připraven vyslyšet slova papeže a přijmout rodinu běženců"***

124 *[...] Jsme připraveni aktivně pomáhat v jejich integraci a vytvořit tím prostor pro obohacení*
125 *naší společnosti. Zároveň jsme otevření hledání dalších možných forem pomoci," uvedli v*
126 *prohlášení. [...]*

8. 9. 2015 MF Dnes

127 ***"Nebojme se Číny, ani uprchlíků"***

128 *[...] * Mohou být uprchlíci přínosem pro naši ekonomiku?*

129 *Pláčíme nad demografickými trendy, ve většině firem, kam přijedu, si všichni stěžují, že*
130 *nemají lidi. Sice jsou lidé na pracovních úřadech, ale ne v té struktuře, jakou by potřebovali.*

9. 9. 2015 MF Dnes

131 ***"Firmy by okamžitě braly 5000 uprchlíků"***

132 *České podniky, které trápí nedostatek zejména technických profesí, jsou ochotné okamžitě*
133 *zaměstnat 5000 uprchlíků ze zemí, jako je Sýrie.*

11. 9. 2015 Právo

Další identitou je identifikace s národem a snaha o budování jeho pozitivního naplnění. I zde jsou však uprchlíci instrumentalizováni. Tato identita se explicitně staví proti výše popsané identitě a chápe se s ní jako konkurenční (řádek 56 - 57). Uprchlíci jsou vždy chápáni jako zdroj, ve výše popsané identitě jako zdroj ohrožení, v této identitě pak jako zdroj pracovní síly anebo zdroj kulturního obohacení (řádek 124 - 125). Existují tedy dva dominantní narativy, které oba spadají do této identity - ekonomický a soucitný narativ. Ekonomický narativ se zabývá tím, nakolik je možné, aby uprchlíci posílili národní ekonomiku (řádek 128 - 130). Cílem je jednak zastavit demografický pokles a také poskytnout pracovní sílu české ekonomice (řádek 131 - 133). Soucitný narativ je často spojen s evropskou identitou (viz níže), odmítá strach z uprchlíků a naopak je chápe jako prospěšné (řádek 58 - 59). Zároveň konstruuje národy jako monolitické skupiny obyvatel (řádek 54 - 55).

134 ***"Lůza a špína psal lidovec o mrtvých běžencích"***

135 *„Já tuhle zemi ani Evropu zčernat nenechám," horlil dále liberecký politik kvůli současné*
136 *uprchlické krizi."*

31. 8. 2015 MF Dnes

137 ***"Ted" už jde o obraz Evropana***
138 *[...] My Evropané dlužíme sami sobě i světu, abychom dostáli této velké výzvě vůči lidem,*
139 *kteří hledají pomoc. Jedno je jasné: dosavadní reakce neodpovídá nároku, který musí mít*
140 *Evropa sama na sebe. Evropa nesmí již déle váhat, Evropská unie musí jednat. [...]"*

3. 9. 2015 MF Dnes

Poslední identita je evropská identita. Evropská identita je často ve spojení se zvoláním, morální panikou atd. Jedinci se zpravidla identifikují s Evropou (či spíše abstraktními evropskými hodnotami) v pozitivním slova smyslu (řádek 138 - 140). V daném textu je zajímavé, že pomoc uprchlíkům je nástrojem, jak si udržet sebevědomí civilizovaného Evropana. Zároveň je však možné identifikovat se s Evropou ve smyslu obrany před vnějším nebezpečím (řádek 135 - 136). Tato identita pak může být spojena s explicitním rasismem. Evropská identita je však identita zemí EU. Jak stojí výše to jakým způsobem probíhá krize v částech Evropy, které nejsou součástí EU, je nedůležitým tématem. Jak národní, tak evropská identita, která je té národní v mnohém podobná, má dvě základní verze. Jedna z verzí se vztahuje k pozitivním hodnotám jako jsou demokracie, svoboda a soucit. Druhá je svým způsobem více egoistická, zabývá se ohrožením a je potenciálně rasistická (řádek 137).

141 ***"V Sýrii byl hvězdou, ted' je z něj prodavač kebabu***
142 *„My přece neděláme Česku žádný problém, jsme mu vděční, že nám poskytlo ochranu.*
143 *Pracuju dvanáct hodin denně a jedině, o co stojíme, je mír a klid,“ říká.*

12. 9. 2015 MF Dnes

Poslední identitou, kterou lze v textu nalézt je identita uprchlíků. Jedná se o dvojí identitu, která zpravidla není národní. V prvním případě se jedná o uprchlíky, kteří jsou na cestě a vyvíjejí společně nějakou činnost nebo jsou společně obětmi (řádek 3 - 4). V druhém případě se identifikují se svojí rodinou. Ani v jednom případě to však není s vlastní, či se zemí, ve které žijí (řádek 141 - 143). Zajímavým faktem je, že uprchlíci v žádném případě nereprezentují někoho, kdo by formuloval politické požadavky. Často v diskursu různí lidé spekulují nad tím, co vlastně uprchlíci z dlouhodobého hlediska chtějí. Pokud jsou dotazováni uprchlíci, tak toto téma vůbec není vzneseno. Uprchlíci jsou zpravidla dotazováni, co chtějí v bezprostřední budoucnosti – chtějí se dostat do Německa. Jaké jsou jejich požadavky z dlouhodobého hlediska však vůbec není tématem studovaného diskursu.

3. 3. 5 Odlišnosti a zvláštnosti v diskursu

V rámci diskursu se objevují některé výjimečné a neobvyklé jevy, které jsem se rozhodl nezařadit do žádné z předešlých podkapitol, protože je nelze popsat jako typické. Jiné publikace, které

byly napsány na toto téma se těmto jevům však věnují, a proto je lehce popíšu. Jedná se zejména o rasismus, specifický jazyk Blesku a konspirační teorie.

Rasismus, který se projevuje na několika málo místech v diskursu je zpravidla jasně odlišená citace od mínění redakce daného média. V jednom místě se však objevuje rasismus, který potvrzuje Milesovu teorii spojení rasismu a nacionalismu. Jedná se o řádek 79 - 80, což je rozhovor s Robejškem. Robejšek zde dostává otázku: *Žijeme tu společně s Romy, Vietnamci... Proč by to nemohlo fungovat s uprchlíky?* V otázce jsou ze společného českého národa vyřazeni společně s uprchlíky Romové a Vietnamci, kteří jsou rozlišitelní podle fenotypických charakteristik. Rasa tak slouží jako základ politické komunity - národa. Rasismus je v tomto případě iniciován novinářem. Ve většině případů však rasismus není legitimní a média se od jeho projevů do určité míry distancují. Zřejmě je v mediálním diskursu dělení lidí podle fenotypických charakteristik stále nelegitimní.

Blesk je výjimečný svým jazykem. To, co řekly jiné osoby často nelze odlišit od toho, co píše redaktor. Typickým příkladem jsou nadpisy¹¹. Blesk tím zprvu vyvolává dojem, že je sám autorem onoho výroku. V samotném článku pak zpravidla uvádí i správného autora. Tímto i jinými způsoby používá Blesk nejkonfliktnější rétoriku z celého souboru.

144   **"Migrace a pomýlení Evropané**

145   *[...] Vážný je názor Jiřího Weigla, že to možná dělají schválně, že je jejich záměrem kohezi*
146   *naší společnosti narušit, protože jediné tak mohou dospět ke svému skutečnému, nahlas*
147   *nevyslovovanému cíli, kterým je vytvoření „nové Evropy“.* [...]

11. 9. 2015 MF Dnes

Dalším případem, který se čas od času objevuje ve veřejném diskursu jsou konspirační teorie. Náznaky konspiračních teorií se objevily pouze dvakrát v textech od Jiřího Weigla a Václava Klause. Podle nich je přijímání uprchlíků záměrnou strategií, jak vytvořit populaci, která bude současným evropským elitám vděčná. Ty si tím do budoucna zajišťují moc. Podobná úvaha není falzifikovatelná a předpokládá tajné spiknutí nejasné skupiny elit, které ovládají, či se snaží ovládnout svět či jeho části k vlastnímu prospěchu. Jedná se o prvek, který byl v jiných diskurzech poměrně běžný. Konspirační teorie jsou spojené s antisemitismem, protože jak jsem to popsal v teoretické části představa, že svět je ovládán skupinou mocných vychází z moderního antisemitismu (Adorno & Horkheimer, 2009). Moderní antisemitismus je jeden z projevů nacionalismu. V mediálním diskursu je však tento projev nacionalismu marginální a zřejmě nelegitimní. Legitimitu mu zde dodává autorita bývalého prezidenta a ředitele Institutu Václava Klause.

---

¹¹ Např. : **Jen lůza a špína** z 1. 9. 2015.

3. 3. 6 Diskuse

V předcházejících kapitolách jsem se pokusil popsat složitý diskurs, který zobrazuje množství různých konfliktů a identit. Jedná se o diskurs o uprchlících a uprchlické krizi v létě 2015. Analýza ukázala, že tento diskurs je z velké části nacionalistický. Zároveň ho však nelze zjednodušit na jednu národní identitu.

Nacionalismus je důležitou součástí celého diskursu. Objevuje se v pochopení uprchlíků jako těch Druhých. Součástí nacionalistického chápání celé problematiky je dehumanizace uprchlíků. Podobně jako ve výše zmíněné studii (Tkaczyk, Pospěch, & Macek, 2015), i já zjišťuji, že uprchlíci jsou prezentováni spíše jako objekt a jednolitá masa. Homogenizace uprchlíků je poměrně zásadním prvkem celého diskursu a umožňuje pak s uprchlíky jednat jako s objekty.

V diskursu je obsaženo i budování, či redefinice národní identity. Národní identity se formují kolem otázky, jak a do jaké míry mají národní státy pomáhat uprchlíkům. Nacionalismus je skryt za jednání národních států, kde vlády reprezentují zájmy národa. Zdánlivá identita národa a státního aparátu je formována pomocí synekdochy, ve které je vláda, či část státního represivního aparátu zastupována slovem označujícím členy národa. Zde se potvrzuje Althusserova teorie v tom, že jakkoliv je státní represivní a ideologický aparát oddělen, tak oba z aparátů používají i techniky toho druhého (Althusser, 2014).

Hegemonie, jak ji chápe Gramsci (1959), tedy jako naturalizovaná dominantní ideologie se projevuje v diskursu ve spojení s banálním nacionalismem. Pro banální nacionalismus je signifikantní používání přivlastňovacích a osobních zájmen, ale i různých synekdoch (Berlín za Německo a Maďaři za maďarskou vládu). Jak tvrdí Billig (1995), banální nacionalismus sám sebe označuje za patriotismus. Nacionalismus jako hegemoniální ideologie není zpochybňován a je produkován jak politiky, tak novináři. V rámci této hegemonie je veden boj o definici národní identity. Hegemoniální boj však samotnou hegemonii nacionalismu nezpochybňuje. Hegemonie poukazuje na další fakt, který Foucault odhalil při studiu diskursu. Podle Foucaulta (1977) v rámci jedné strategie může být i mnoho protikladných diskursů. Foucault v tomto případě chápe diskurs jako taktické bloky na poli mocenských vztahů. Jedná se o souboj dvou národních identit v rámci jedné nacionalistické hegemonie.

Zajímavou otázkou je podobnost pravicově populistického diskursu a diskursu migrační krize ve studovaných médiích. Jedná se o poměrně důležitou otázku vzhledem k tomu, že na různých místech světa se pravicově populistická hnutí a strany stávají čím dál významnějšími politickými silami. Jejich představitelé se často dostávají do druhých kol prezidentských voleb (Rakousko, Francie, USA). V případě těchto hnutí je nacionalismus politickou strategií. Na první pohled lze říci, že v obou diskurzech jsou uprchlíci dehumanizováni a prezentováni jako ti Druzí. V obou diskurzech vystupují národy jako poměrně homogenní celky a svět je rozdělen na "My" a "Oni" (Wodak, 2015).

Právě Wodak poukazuje na dvě základní charakteristiky pravicového populismu, kterými jsou banální nacionalismus a euroskepticismus (tamt.). Jak euroskepticismus (kritika Bruselu), tak banální nacionalismus jsou součástí v této práci studovaného mediálního diskursu. Další podobností je prezentace Jiných, jako preventivně podezřelých. V daném diskursu se toto projevilo důrazem na detenční zařízení a separaci příchozích uprchlíků od domácího obyvatelstva. Důležitým rozdílem je, že mediální diskurs postrádá prvky antisemitismu. Oproti tomu pravicově populistický diskurs často s antisemitismem v určité formě pracuje. Analýza diskursu v mé bakalářské práci nebyla dostatečně detailní, aby odhalila jiné podobnosti. Mezi těmito diskursy existuje určitá podobnost v prezentaci uprchlíků, vnímání EU apod., ale zároveň i podstatné rozdíly v absenci antisemitismu (ve studovaném mediálním diskursu je obsažena) a kritiky národní vlády.

Migrační krize je v diskursu definována tak, aby ji řešili zástupci národních států. V diskursu dochází často k záměně policistů, členů vlády, či států za národ jako celek – např. "Maďaři už nepouští migranty do vlaků". Samozřejmě se nejedná o všechny Maďary, ale o tu část Maďarů, kteří jsou za danou oblast odpovědní. Vzniká tak jakási rétorická sloučení národů, státních represivních složek a členů vlády. Společné mají to, že fungují v rámci světa rozděleného na národy. Politika je také národně a evropsky definována. Migrační krize vyžaduje politické řešení vládami národních států a mezinárodní koordinaci v rámci Evropy. Nacionalismus zajišťuje legitimitu politickým krokům vlády, které jsou zaměřeny ke kontrole migrace. Althusserova teorie ideologie (2014) říká, že subjekt je k jednání povolán Subjektem. V případě nacionalismu je Subjektem Národ. Podobným způsobem funguje nacionalismus i ve studovaném diskursu. Zástupci národních států jednají jménem a v prospěch národa. Vzniká tak znovu otázka vztahu národů a států. Diskurs chápe tento vztah poměrně nejednoznačně. S určitou mírou zobecnění lze říct, že státní aparát je nástroj, který slouží národům a může být národu odcizen. Národ se prezentuje jako legitimní politický subjekt, čehož už si všimli jak Anderson (2008), tak Gellner (2003). Příslušnost k národu je základem práva klást politické požadavky na zástupce národních států. To způsobuje, že uprchlíci jsou legitimně vyloučeni z demokratických procesů. V diskursu se tak zobrazuje úzký vztah demokracie a nacionalismu v moderní společnosti, stejně jako výrazná omezení tohoto vztahu. V moderní společnosti je národ *démos*, který má vládnout.

Kritika národních vlád může vést k jejich delegitimizaci. Delegitimizace vyjadřuje touhu po změně, která může být vyjádřena ve vzestupu nacionalistických hnutí. Větší popularita nacionalistických hnutí a stran je v různé míře patrná v celé Evropě. Jako hypotézu lze stanovit, že krize legitimacy by v diskursu byla označena větší distancí národa od vlády a reprezentantů státu, podobně jako je tomu ve studovaném diskursu s Evropskou Unií. Zpochybnění legitimacy Evropské unie je vyjádřeno slovem "Brusel", do kterého je směřována veškerá kritika. Politická reprezentace národa by pak byla spíše "oni" než "my". Pro ověření této hypotézy by bylo nutné studovat jiný diskurs. Delegitimizace vlády by se mohla projevovat v krajně pravicových médiích slovem

"kolaborant", nebo jeho synonymem. Samozřejmě horký nacionalismus nabývá mnoho rozdílných podob podle jednotlivých národních identit. Otázkou je, proč jsou zrovna v České Republice nacionalistická hnutí poměrně nevýznamná. Lze stanovit dvě základní hypotézy. Zvoleným zástupcům se podařilo udržet vysokou míru legitimacy kvůli zvoleným opatřením a jejich prezentaci v médiích. Druhou hypotézou je, že nacionalistických hnutí nebylo zapotřebí, protože celá politická scéna se rétorikou posunula k populistické pravici a vyvinula tak strategie, slovy Wodak (2015), jak nevinně a legitimně říct co dříve nebylo možné.

Podobně jako Holý (2001) tvrdil, že se národ mobilizuje v případě krize, lze tuto situaci vysledovat i zde. I ve studovaném diskursu se ukazuje spojení nacionalismu a krize. Stejně tak lze vysvětlit růst významu nacionalistických hnutí v Česku, i když nedosahují takové popularity jako v jiných evropských zemích, jak je zmíněno výše. Dvojí českou identitu stejně jako Holému (viz výše) se podařilo identifikovat i v mé práci. V mém případě však neexistuje tendence ke spojení těchto identit. To, zda jsou tyto dvojí identity podobně strukturované jako ve výzkumu národních identit v Rakousku nelze z tohoto diskursu určit (Wodak, de Cilia, Riesigl, & Liebhart, 1999). Byl by potřeba zkoumat širší vzorek lidí, kteří vyjadřují nějakou národní identitu. Holý zmiňuje jako zdroje národní identity náboženské symboly. Zmínka o náboženství v jakékoliv podobě, ať už se jedná o křesťanskou tradici Evropy, či islámské vyznání příchozích uprchlíků se v diskursu prakticky nevyskytuje. Jedná se o poměrně překvapivý fakt. Zodpovědně vysvětlit, proč tomu tak je, by bylo obtížné. Je možné, že se jedná o tak automaticky předpokládanou složku identity těch Druhých, že se zdá zbytečné to vůbec tematizovat.

4 Závěr

Výzkumnou otázkou této práce je, jaký je vztah migrační krize a nacionalismu v mediálním diskursu. Další otázkou, kterou jsem si na začátku práce položil bylo, jestli se nacionalismus skrze migrační krizi reprodukuje. Pomocí studia velkého množství článků ze tří celostátních médií se mi podařilo prokázat, jak je nacionalismus spojen s pojmem migrační krize. Ukazuje se, že tento vztah je poměrně složitý a vícevrstevnatý. Nacionalismus se v tomto případě projevuje ve dvou národních identitách. Jedna z nich se snaží budovat humanistickou národní identitu, kdežto druhá má spíše tendenci bránit národní identitu před cizím vlivem. Mezi těmito identitami je v rámci diskursu zřetelný konflikt. Obě národní identity instrumentalizují uprchlíky a zacházejí s nimi jako s objekty.

Migrační krize je v diskursu mimo jiné i nacionalistickým tématem. Migrační krize jako součást diskursu má jednak dimenzi pohybu velkého množství osob. Druhou a stejně tak nezbytnou součástí vzniku situace, kterou nazýváme migrační krizí, je existence národů a států, které mají hranice. Migrační krize je totiž dána překračováním hranic, příchodem Druhých a zároveň povoláním národních států k řešení problematické situace, která představuje ohrožení pro existující národní státy. Migrační krize je tedy objektivní, ve smyslu vztahu k existujícím politickým, ekonomickým i sociálním strukturám.

Nacionalismus je jedním z definičních znaků migrační krize a migrační krize musí být proto studována i z této perspektivy. V rámci předestřených cílů považuji tuto práci za úspěšnou. Propojení migrační krize s nacionalismem se podařilo prokázat a i poměrně dobře specifikovat. Limitem mé práce je omezený soubor dat. Velmi zajímavá by mohlo být provést diskursivní analýza i na obrazovém materiálu mediálního diskursu. Pro další zkoumání a lepší pochopení vztahu migrační krize a nacionalismu by bylo nutné zahrnout i internetová média, která jsou v současné době významným tvůrcem veřejného diskursu. Dalšími možnými rozšířeními výzkumu je studium mediálního diskursu i v jiných evropských státech. Jinou zajímavou možností by bylo studovat média, která nejsou principiálně národní. Muselo by se jednat o média, která jsou psána v některém světovém jazyce a nejsou zaměřena pouze na domácí publikum. Neméně důležitým úkolem pro další výzkum v této oblasti zůstává detailní pochopení vztahu migrační krize a vzestupu nacionalistických hnutí.

5 Seznam použité literatury

- Adorno, T. W., Horkheimer, M. (2009). *Dialektika osvícenství*. Praha: Oikymenh
- Althusser, L. (2014). *On the reproduction of capitalism: ideology and ideological state apparatuses*. New York: Verso.
- Anderson, B. (2008). *Představy společnosti: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum
- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. Thousand Oaks, Calif.: Sage
- Bonefeld, W. (2014). *Critical Theory and the Critique of Political economy: on Subversion and Negative Reason*. New York: Bloomsbury Publishing Inc.
- Brubaker, R. (1999). The Manichean Myth: Rethinking the Distinction Between "Civic" and "Ethnic" Nationalism. In H. Kriesl, K. Armingeon, H. Siegrist, & A. Wimmer (Eds.), *Nation and National Identity: The European Experience in Perspective* (pp. 55 - 71). Zürich: Rüegger.
- Butterwege, C. (2006). Neoliberalismus und Standortnationalismus - eine Gefahr für die Demokratie? [Online]. *Politik-Poker*. Retrieved from <https://www.politik-poker.de/neoliberalismus-und-standortnationalismus-eine-gefahr-fuer-die-demokratie.php>
- CVVM. (2016). *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – červen 2016*. Retrieved from <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/romove-a-souziti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-cerven-2016>
- de Haas, H., & Sigona, N. (2012). Migration and Revolution. *Forced Migration Review*, 39, 4 - 5.
- Dijk, T. A. van. (1988). *News as discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum associates.
- Dunn, E. (2015). The Refugee Crisis Is Here to Stay. *Boston Review*, 40(6), 10 - 12.
- Fairclough, N., & Wodak, R. (1977). Critical Discourse Analysis. In T. A. van Dijk, *Discourse as Social Interaction: Discourse studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2* (pp. 258 - 284). London: SAGE Publication.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge, MA: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discours analysis: the critical study of language*. New York: Longman Publishing
- Fishman, M. (1980). *Manufacturing the news*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Foucault, M. (1977). *Sexualität und Wahrheit: Der Wille zum Wissen*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

- Gellner, A. (1993). *Národy a nacionalismus*. (2. vydání). Praha: Hříbal
- Gellner, E. (2003). *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Ginter, J. (2016). Ústavní právník Gerloch chce vrátit do ústavy národ [Online]. Novinky.cz, 14. Retrieved from <https://www.novinky.cz/domaci/420565-ustavni-pravnik-gerloch-chce-vratit-do-ustavy-narod.html>
- Gramsci, A. (1959). *Sešity z vězení*. Praha: Československý spisovatel.
- Herrmann, F. (2016). Das Märchen vom überkochenden Brei. *Communicatio socialis*, 49 (1), 6 - 20).
- Holý, L. (2001). *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Johnstone, B. (2008). *Discourse analysis* (2. vydání). USA, Malden: Blackwell.
- Kaleta, O. (2015). Sekuritizace migrace v EU: Příklad Itálie v době vypuknutí Arabského jara. *Mezinárodní vztahy*, 2, 5 - 22.
- Kallius, A., Monterescu, D., & Rajaram, P. K. (2016). Immobilizing mobility: Border ethnography, illiberal democracy, and the politics of the “refugee crisis” in Hungary. *American Ethnologist*, 43(1), 25-37. <http://doi.org/10.1111/amet.12260>
- Marx, K. (1954). *Kapitál: kritika politické ekonomie*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- Marx, K., & Engels, F. (1952). *Německá ideologie: protiklad materialistického a idealistického nazírání*. Praha: Svoboda.
- Mediaguru. (2016). Čtenost deníků bez změny, na čele stále Blesk [Online]. In *Mediaguru*. Praha: PHD. Retrieved from <https://www.mediaguru.cz/2016/02/ctenost-deniku-bez-zmeny-na-cele-stale-blesk/>
- Miles, R. (1989). *Racism*. London: Routledge.
- Moore, K., Gross, B., & Threadgold, T. (2012). *Migrations and the media*. New York: Peter Lang.
- Pozvánka na konferenci iniciativy Ne rasismu. (2016). Pozvánka na konferenci iniciativy Ne rasismu [Online]. In A2larm. Praha. Retrieved from <http://a2larm.cz/2016/03/pozvanka-na-konferenci-iniciativy-ne-rasismu/>
- Rajaram, P. K. (2002). Humanitarianism and Representations of the Refugee. *Journal Of Refugee Studies*, 15(3), 247 - 264.

Rajaram, P. K. (2004). Disruptive writing and a critique of territoriality. *Review Of International Studies*, 30(02), -. <http://doi.org/10.1017/S0260210504006011>

Strauss, A. L., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.

Tamás, G. M. (2016). Ethnicism after nationalism: The Roots of the New European Right. *Socialist Register*, 52, 118 - 135.

Tkaczyk, M., Pospěch, P., & Macek, J. (2015). Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize [Online]. Retrieved from <http://www.hatefree.cz/blo/analyzy/1304-analyza-medialniho-pokryti-uprchlicke-krize>

Thomas, W. I. & Thomas, D. S. (1928). *The Child in America*. New York: Alfred & Knopf

Tuchman, G. (1978). *Making news*. New York: Free Press.

Wæver, Ole (1995): Securitization and Desecuritization. In: Lipschutz, Ronnie (ed.): *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 46–86.

Wie bekomme ich eine Arbeitserlaubnis? (2014). *Wie bekomme ich eine Arbeitserlaubnis?* Stuttgart: Netzwerk Bleiberecht.

Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), 301-334. <http://doi.org/10.1111/1471-0374.00043>

Wodak, R., de Cilia, R., Riesigl, M., & Liebhart, K. (1999). *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Wodak, R. (2015). *The politics of fear: what right-wing populist discourses mean*. Los Angeles: Sage.